

ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტი
ჰუმანიტარულ მეცნიერებათა ფაკულტეტი

სამაგისტრო პროგრამა-შუა საუკუნეების ქრისტიანული აღმოსავლეთის
ფილოლოგია (მოდული – ქართული ფილოლოგია)

თამარ მაგრაქველიძე

**ზაქარიას წინასწარმეტყველების ქართული თარგმანის
წარმომავლობა და თარგმანის ხასიათი**

ნაშრომი შესრულებულია ფილოლოგის მაგისტრის აკადემიური ხარისხის
მოსაპოვებლად

ნაშრომის ხელმძღვანელები: ანა ხარანაული,

თსუ, ასოცირებული პროფესორი

ნათია ჩანტლაძე, თსუ, ასოცირებული პროფესორი

თბილისი

2019

ანოტაცია

წინამდებარე ნაშრომი წარმოადგენს ძველი აღთქმის თორმეტ მცირე წინასწარმეტყველთაგან ერთ-ერთის ზაქარიას წინასწარმეტყველების ძველი ქართული თარგმანის (ომკურ-იერუსალიმურ ხელნაწერებში დაცული ტექსტის) წარმომავლობისა (სათარგმნი ენის) და თარგმანის ხასიათის კვლევას.

ტექსტი სხვა მცირე წინასწარმეტყველთა (ამოსი, მიქეა, ნაუმი, სოფონია) წიგნებთან ერთად ნაკვლევი აქვს გერმანელ მეცნიერს იულიუს ასფალგს. დასახელებულ წიგნთა ქართული თარგმანის წარმომავლობის კვლევა მისი საჰაბილიტაციო შრომის ცენტრალური საკითხია, რომელსაც მკვლევარი სწორი მეთოდოლოგიით, წყაროთა მაქსიმალური რაოდენობის გათვალისწინებით შეისწავლის, მაგრამ მიუხედავად ამისა მცდარი დასკვნა გამოაქვს, რომ ქართული თარგმანი მომდინარეობს სომხურიდან და მოგვიანებით საფუძვლიანად გასწორდა ბერძნულის მიხედვით.

ჩვენს კვლევაში წარმოდგენილია ამ დასკვნის გამაბათილებელი არგუმენტები. ემპირიული მასალის დაწვრილებითი ანალიზის შედეგად დავადგინეთ, რომ ზაქარიას წინასწარმეტყველების ძველი ქართული თარგმანის დედნის ენა ბერძნულია.

ნაშრომი რამდენიმე ნაწილისაგან შედგება. შესავალი, სადაც საუბარია ზაქარიას წინასწარმეტყველების წიგნის რაობაზე. ტექსტის შემცველ უცხოურ და ქართულ წყაროებზე, ქართულ გამოცემებზე. ძირითად ნაწილში წარმოდგენილია კვლევის ისტორია და ჩვენი კვლევის მეთოდოლოგია, რომლის შემდეგაც მოდის დაჯგუფებული მასალის განხილვა. ბოლოს კი დასკვნა.

ნაშრომს დანართის სახით ერთვის ტექსტის სინოპტიკური გამოცემა, რაც გულისხმობს ქართული მასალის ურთიერთ და უცხოურ წყაროებთან სიტყვასიტყვით შედარებას. ერთმანეთის გვერდით პარალელურ კოლონებში მოთავსებული ებრაული, ბერძნული, სომხური, ქართული წყაროების ტექსტები.

Annotation

Presented work is research about the origin and translation technique of old Georgian translation (texts preserved in Oskhi and Jerusalem bibles) of the prophecy of Zechariah (one of the twelve minor prophets).

Text together with other minor prophets (Amos, Micah, Nahum, Zephaniah) was studied by German scholar Julius Assfalg. Research of the origins of Georgian translation of these books is the central part of his habilitation work, which is done with the right methodology (with foreseeing maximum quantity of the sources). Despite, the conclusion that Georgian translation originates from Armenian and later it was corrected according to Greek texts, is wrong.

Arguments refuting this opinion is presented in our research. After scrupulous analysis of empirical material, we established that language of the original of Georgian translation is Greek.

Paper contains several parts. Introduction, where talk about the essence of the book of Zechariah, Georgian and foreign sources and Georgian editions. In the main part research history and our research methodology is presented, which is followed by reviewing grouped material. The last part of this work is a conclusion.

Synoptic edition of the text (as supplement) encloses the work. This edition implies comparison of Georgian text to other Georgian and foreign texts. There, in parallel columns texts of Hebrew, Greek, Armenian and Georgian sources are presented.

სარჩევი

შესავალი.....	5
ზაქარიას წინასწარმეტყველების ტექსტის წყაროები და გამოცემები.....	7
ზაქარიას წინასწარმეტყველების უცხოური წყაროები.....	7
ქართული წყაროები.....	8
ზაქარიას წინასწარმეტყველების ქართული ტექსტის გამოცემები.....	21
ზაქარიას წინასწარმეტყველების ძველი ქართული თარგმანის კვლევის პრობლემატიკა და წარმომავლობის კვლევის ისტორია.....	24
დედნის ენის დადგენის კრიტერიუმები.....	29
ბერძნული სიტყვის მცდარი გაგება ქართულ თარგმანში.....	29
ნასესხობები და საკუთარ სახელთა ფორმები.....	30
შეცდომა.....	33
ბერძნული კომპოზიტების კალკები ქართულ თარგმანში.....	34
ბერძნულ სიტყვათა ეტიმოლოგიური თარგმანები ქართულში, სომხურში კონტექსტუალური.....	42
სხვადასხვა ლექსიკური ერთეული.....	48
სომხური ვერ აწარმოებს ზოგიერთი ზმნის ორგანულ ფორმას მცირე წინასწარმეტყველთა წიგნების თარგმანში.....	52
ის, რაც ერთი შეხედვით სომხური შეიძლება გვეგონოს.....	54
მატერიალური შესატყვისობები.....	59
დასკვნა.....	65
გამოყენებული ლიტერატურა.....	66

1. შესავალი

ზაქარია წინასწარმეტყველი მეთერთმეტეა თორმეტ მცირე წინასწარმეტყველთა თანრიგში, მისი ებრაული სახელი זְכַרְיָה ნიშნავს “ღმერთს ახსოვს“. მართლმადიდებლურ საეკლესიო ტრადიციაში მოიხსენიება მანგლისმხილველად, იმის გამო, რომ მან იხილა „მანგალი მფრინვალე“ (Zech. 5:1 δρέπανον πετόμενον ცელი აღფრინებული), რასაც მაქსიმე აღმსარებელ იამგვარად განმარტავს: “მანგალი უკუფ არს უფალი ჩუენი იესუ ქრისტე – ღმრთისა მხოლოდშობილი ძე და სიტყუაჲ.”¹ როგორც ჰიმნოგრაფს დავით აღმაშენებელს თავის ჰიმნში „გალობანი სინანულისანი“ გამოუყენებია ეს სახე „არა შევძრწუნდი მანგლისაგან მფრინვალისა, რომელი შურსა სიკუდილისასა მიჰჰდის...“²

წინასწარმეტყველის ვინაობა, წარმომავლობა და მოღვაწეობის პერიოდი, წინასწარმეტყველებაშივეა მოხსენიებული. (Zech. 1:1) ზაქარია წინასწარმეტყველი ადოს მის ბარაქიას ძე. იგი ჭაბუკი იყო (Zech. 2:8), როცა მოუწოდა ღმერთმა საწინასწარმეტყველოდ დარიოსის მეფობის დროს. იგი არის ანგია წინასწარმეტყველის თანამედროვე. ამის გარდა მასზე არაფერია ცნობილი. ვარაუდობენ, რომ უნდა ყოფილიყო მღვდელი, თავისი წინაპრების მსგავსად. ზაქარია წინასწარმეტყველებს იუდეის მცხოვრებლებში, რომლებიც დაბრუნებულნი არიან ბაბილონის სამოცდაათწლიანი ტყვეობიდან.

წინასწარმეტყველების ტექსტი დაწერილია ებრაულად. მკვლევრები ტექსტს განსხვავებული სტილის გამო ძირითადად ორ ნაწილად ყოფენ: პროტო ზაქარია 1-8 თავი და დევტერო ზაქარია 9-14. ზოგი სამნაწილადაც ყოფს: თავები 1) 1-6, 2) 7-8 და 3) 9-14. ეს დაყოფა უფრო შინაარსობლივია.

დარიოსის მეფობის მეორე წლის მერვე თვეს ღმერთმა პირველად მოუწოდა ზაქარიას. მან უნდა გადასცეს თანამცხოვრებლებს, რომ ნუ მიბამვენ თავიანთ მამებს, რომლებსაც ღმერთი განურისხდა და მიუბრუნდნენ ღმერთს და ღმერთიც მობრუნდება მათკენ.

¹ K 14

² <http://www.orthodoxy.ge/lotsvani/galoba/davit-galobani.htm>

დარიოსის მეფობის მეორე წლის მეთერთმეტე თვის, ებრაული სახელწოდებით- საბატის, ოცდაოთხ რიცხვში, წინასწარმეტყველმა ღამით იხილა რვა ხილვა.

დარიოსის მეფობის მეოთხე წლის მეცხრე თვის (ებრაულად ქასლევის) ოთხ რიცხვში უფალი მიავლენს ზაქარია წინასწარმეტყველს მღვდლებთან და ერის ადამიანებთან წარსული ნამოქმედარის შესახსენებლად და როგორ უნდა მოიქცნენ ახლა, რომ სათნო ეყონ უფალს.

ამის შემდეგ მოდის წინასწარმეტყველება მესიის შესახებ. უფლის დიდებით შესვლა იერუსალიმში (9:9). მისი ოცდაათ ვერცხლად გაყიდვა და საზღაურით მეკეცის მიწის ყიდვა (11:12-13). მაცხოვრის გვერდის განგმირვა (12:10). მოციქულთა დაფანტვა (13:7). მაცხოვრის ჯვარცმის დროს მზის დაბნელება (14:6-7). მკვეთრ პარალელებს პოულობენ ახალ აღთქმაში და განსაკუთრებით იოანეს გამოცხადებაში.

1.1. ზაქარიას წინასწარმეტყველების ტექსტის წყაროები და გამოცემები

A. ზაქარიას წინასწარმეტყველების უცხოური წყაროები

მცირე წინასწარმეტყველთა ბერძნული ტექსტის გამომცემელი იოსეფ ციგლერი გეტინგენის სეპტუაგინტას გამოცემაში, Septuaginta, Vetus Testamentum Graecum, XIII, Duodecim prophetae, ed. Joseph Ziegler, 3. Aufl. 1984, ჩამოთვლის მცირე წინასწარმეტყველთა ტექსტის პირდაპირ და არაპირდაპირ წყაროებს. ესენია: **უნციანები:**

A -კოდექს ალექსანდრინუსი „codex Alexandrinus“ VI

B-კოდექს ვატიკანუსი „codex Vaticanus“ IV

Q-კოდექს მარჩალიანუსი „codex Marchalianus“. VI.

S -კოდექს სინაიტისკუსი „codex Sinaiticus“ IV

V -კოდექს ვენეტუსი „codex Venetus“ VIII

W -ვაშინგტონის პაპირუსი. დაახლოებით III

44 მინუსკულური ხელნაწერი

ბერძენ მამათა კომენტარები, ძველი ლათინური თარგმანები La: La^w La^c La^s, კობტური თარგმანები Co: აჩმიმური Ach, საჰიდური Sa და ბოჰაირული Bo, სირიული თარგმანები: სიროპალესტინური Syp და სიროპექსაპლური Syh, ეთიოპური თარგმანი Aeth, არაბული თარგმანი Arab, სომხური თარგმანი Arm.

ციტატები. ა) ფილონ ალექსანდრიელთან ბ) ახალ აღთქმაში გ) მოციქულებრივ მამებთან

ციგლერი აჯგუფებს წყაროებს

I W B-S-V

W W'' = W + 407-410

II ალექსანდრიული ტექსტი

(W) A-Q-26-49-106-198-233-393-(407)-(410)-449-(534)-(538)-544-(613)-710-764-770-919; (36-86^e); (La); (AchSa); Bo; Aeth; Arab; Cyr.; Bas.N.; (altlat. Väter-Zitate)¹)

III ჰექსაპლური რეცენზია

O = Q^{mg} (oder Q^e) + Syh

ორიგენე-ასტერიზებული /ობელოსიანი

IV ლუკიანეს რეცენზია

L'' = 22-36-48-51-231 (nur Fragment)-719-763 (L) + 62-147 (II) + 46-86-711 (III); 49, 407, 410, 449, 576, 613, 764, 770; 96^c 239^c 710^c 764^c 770^c 87^c-91; S^{ca} Q^{cb} (oder^{mg}b) Syh^{mg}; V; Arm; Conatit.; Chr.; Th.; Tht.; Cyr.; Bas.N.; Thph.

V კატენური ჯგუფი

C = 87-91-490 (C) + 130-311-538 (c); 68; 96; 239; 534; 613; Syp; Arm; Thph.; Hi.

B. ზაქარიას წინასწარმეტყველების ქართული წყაროები

O -ომკის ბიბლია Athos 1 978-979 წწ. ინახება ათონის მთის წიგნთსაცავში. ზაქარიას წინასწარმეტყველების ტექსტი მოთავსებულია 413r-423r გვერდებზე. ტექსტი ნაკლულია აკლია 1:15-16 მუხლები. შესაძლოა პარაბლესისის მიზეზით. 1:14 და 1:17 ერთნაირად იწყება „და მრქუა მე ანგელოზმან“. ასევე აკლია დიდი მონაკვეთი 11:7-13:9 (2 ფურცელი). დასათაურებულია: *წინასწარმეტყველებაჲ ზაქარიაჲსი*. ტექსტი ნაწერია ყავისფერი

მელნით, ეტრატზე, ორ სვეტად. სათაურები შესრულებულია სინგურით. დაყოფილია დიდ და მცირე მონაკვეთებად საზედაო, მთავრული, ყავისფერი ასოებით, რომლებიც ზომით არ განსხვავდებიან. გადამწერია მიქაელი.

ქ- ბიბლიის იერუსალიმური ხელნაწერი Jer 11/7³ XI ს. ინახება იერუსალიმის ბერძნული საპატრიარქოს ბიბლიოთეკაში.

დიდ და მცირე წინასწარმეტყველთა წიგნების შემცველი ორ ნაწილად გაყოფილი კოდექსის N7 ხელნაწერში ზაქარიას წინასწარმეტყველების ტექსტის პოვნა შესაძლებელია 21r-31v. ნაწერია კალიგრაფიული ნუსხურით, ორ სვეტად, ეტრატზე, შავი მელნით. წინასწარმეტყველთა წიგნების სათაურები ასომთავრულითაა შესრულებული. მცირე წინასწარმეტყველთა წიგნების ოშკური ტიპის თარგმანი ახლოს დგას თავის ბერძნულ დედანთან, რასაც ტექსტის სპეციფიკა განაპირობებს. ეს არ არის ნარატივი, ესაა სახეებით მეთყველება, პროფორისტული ენით გამოთქმა წინასწარმეტყველთა ხილვებისა, ღმერთის სიტყვის ადამიანის ენით განცხადება.

გ-გელათის კატენებიანი ბიბლია XII-XIII ს.ს. ბიბლიის გელათური ვერსია ორი ხელნაწერითაა ჩვენამდე მოღწეული: A 1108 ე.წ. ავტოგრაფული ნუსხა და მისი ასლი Q 1152, დაცულია კორნელი კეკელიძის სახელობის ხელნაწერთა ეროვნულ ცენტრში. წინასწარმეტყველთა წიგნები მხოლოდ A 1108 ხელნაწერშია. ზაქარიას წინასწარმეტყველების ტექსტი ნაკლულია. იწყება 299r-ზე 1:12 მუხლიდან (ებ იწრუსალიმსა) და გრძელდება 3:2-მდე (და შეგრისხ). ისევ გრძელდება 5:2-დან (და სივრცით) 8:6-მდე 301v. ნაწერია ქალაქდზე, წვრილი ყავისფერი ასოებით, სწავლულის ხელით. ერთკოლონიანია. აშიებზე მიწერილი აქვს მხოლოდ პარალელური ადგილები და არა განმარტებები. გელათის ბიბლიაში დაცული ზაქარიას წინასწარმეტყველების ტექსტი არ ჩანს, რომ საფუძვლიანად იყოს ნასწორები, ამიტომ იგი ოშკურის რეცენზიად უნდა ჩავთვალოთ, თუმცა ჯერ-ჯერობით არ არის გარკვეული მცირე წინასწარმეტყველთა რა

---

³ <https://www.loc.gov/item/00271072338-jo/?fbclid=IwAR1AFvqPE2Co3CCTdExhrYJo99Qq49FQLj6DLtkj-U0szBc57KsYU7WWcc>

ტექსტის რეცენზირება მოხდა გელათის სკოლაში. ფიქრობენ, რომ ეს უნდა ყოფილიყო ოშკური რედაქციის ტიპის უძველესი თარგმანი⁴.

S-მცხეთური ხელნაწერი A 51 XVII-XVIII ს.ს. ინახება თბილისში, კორნელი კეკელიძის სახელობის ხელნაწერთა ეროვნული ცენტრში. „წინასწარმეტყველება ზაქარიასი“ 571v-577v.

B-ბაქარის ნაბეჭდი ბიბლია „ქართული ბიბლიის მოსკოვური გამოცემა“ 1743 წ. თბილისი, კორნელი კეკელიძის სახელობის ხელნაწერთა ეროვნული ცენტრი, A 455.

ზაქარიას წინასწარმეტყველების ტექსტი მოთავსებულია შემდეგ გვერდებზე pg. 95-109.

ბაქარმა წინასწარმეტყველთა წიგნების გელათური ბიბლიის ტექსტი დაბეჭდა, რომლის 4 თუ 5 ეგზემპლარი ჩამოიტანეს საქართველოში და მას ხელნაწერის მნიშვნელობა ენიჭება.

Sin 37⁵-სინის ლექციონარის სახელით ცნობილი იერუსალიმური ლექციონარი 982 წლითაა დათარიღებული. ინახება სინის მთაზე, წმინდა ეკატერინეს სახელობის მონასტერში. იერუსალიმური კანონის გამოკრებილი ნუსხა, შეიცავს მხოლოდ ძირითად საუფლო დღესასწაულთა განგებებს. გადაწერილია იოანე-ზოსიმეს მიერ, მისი სპეციფიური ხელით, წაგრძელებული ასომთავრულით, ლექციონარის პირველი ნაწილი, ხოლო მეორე ნაწილი ე.წ. ჰიმნოგრაფიული დანართი, ნუსხურით. ერთ სვეტად.

L^K-კალის (ლაგურკის) ლექციონარი X საუკუნე. დაცულია თბილისში, ხელნაწერთა ეროვნულ ცენტრში, ნომრით Q 1653, „კალას ხელნაწერი“. ნაწერია ორ სვეტად, კალიგრაფიული მთავრულით, ყავისფერი მეღნიტით ეტრატზე. სათაურები სინგურით.

L^L-ლატალის ლექციონარი X საუკუნე. ამჟამად ინახება მესტიის მუზეუმში. ნაწერია ეტრატზე ორ სვეტად მთავრული ასოებით.

---

⁴ თ. ცქიტიშვილი ეზეკიელის წიგნის ძველი ქართული ვერსიები, თბილისი 1976, გვ.214-215

⁵ <https://www.loc.gov/resource/amedmonastery.00279386966-ms/?sp=1>

L^P-პარიზის ლექციონარი X-XI საუკუნის მიჯნა. პარიზი, ნაცონალური ბიბლიოთეკის აღმოსავლური ფონდი, Geo. N3⁶. ნაწერია ეტრატზე, კალიგრაფიული ნუსხა-ხუცურით ორ სვეტად.

ზაქარიას წინასწარმეტყველების თარგმანის ქართულ წყაროები ასე დაჯგუფდება: 1. ომკური რედაქცია Geo^{OJ}, 2. ლექციონარები Geo^{PLKS37} 3. გელათური Geo^{(G)SB}.

ლექციონარი თავისი სპეციფიკის მიუხედავად ბიბლიის თარგმანისა და ტექსტის ისტორიის სრული სურათის წარმოდგენისთვის უმნიშვნელოვანესი წყაროა, მაგრამ მიმართებები ბიბლიის ტექსტსა და ლექციონარში შესულ ბიბლიის საკითხავებს შორის ცალკე კომპლექსურ შესწავლას მოითხოვს, ამიტომ ამ საკითხს ნაშრომში არ შევხებით, თუმცა ერთს ვიტყვით, ზოგადი შთაბეჭდილებით, ლექციონარებსა და ბიბლიის ომკური-იერუსალიმურ ხელნაწერებში დაცული ზაქარიას წინასწარმეტყველების ტექსტის თარგმანი ერთია. ზოგი საკითხავის შემთხვევაში ლექციონარები თარგმანის არქაულ პლასტს შეიცავენ. ზოგ შემთხვევაში არ განსხვავდებიან ბიბლიის ტექსტისგან.

ზაქარიას წინასწარმეტყველების ტექსტი ფართოდ ყოფილა გამოყენებული ღვთისმსახურების იერუსალიმურ პრაქტიკაში, რასაც პარიზის ლექციონარში არსებული ოცდაოთხი საკითხავი მოწმობს. ამათგან ყველაზე ძველი საკითხავებია ვნების კვირის ოთხშაბათისა და პარასკევის, რომელიც ყველა ლექციონარშია. და ხარების საკითხავი, რომელიც ყველგანაა Sin 37 გარდა.

წინამდებარე ცხრილი წარმოადგენს ერთგვარ საძიებელს, დეტალურ ინფორმაციას ზაქარიას წინასწარმეტყველების ტექსტის ადგილის შესახებ ლექციონარებში და აღნუსხვას იმ დღესასწაულებისა, რომელზედაც ზაქარიას წინასწარმეტყველების ტექსტი იკითხებოდა ღვთისმსახურების იერუსალიმური წეს-განგების თანახმად. პარიზის, კალასა და სინის ლექციონარებში ზაქარიას წინასწარმეტყველების ყველა საკითხავია ნაპოვნი. ლატალში მხოლოდ ერთი. დანარჩენი საგულდაგულოდაა მოსაძებნი.

---

⁶ <https://gallica.bnf.fr/ark:/12148/btv1b531293546.r=g%C3%A9orgien?rk=278971;2>

		პარიზის L ^P	კალას L ^K	ლატალის L ^L	Sin 37
1	საკითხავნი: ათორმეტთა: წინაისწარმეტყუელთანი: იზ: საკითხავი: ზაქარია წინაღწარმეტყუელისა	1:1-6 341r			
2	საკითხავი ათორმეტთა წინაღწარმეტყუელთანი იზ: საკითხავი ზაქარია წინაღწარმეტყუელისა	1:12-2:9 341v			
3	თთუესა სეკდენბერსა იგ. ანასტასიას. სატფური რომელ არს ენკენიად: წინა დღით მწუხრი. საკითხავი: ზაქარია: წინაღწარმეტყუელისა;	1:16-2:5 283v 284r			
4	საკითხავი ათორმეტთა წინაღწარმეტყუელთანი კზ საკითხავი ზაქარია წინაღწარმეტყუელისა ჰპოო ენკენასა	1:16-2:5 342v			
5	თთუესა სეკტენბერსა იგ.	1:16-2:5			

	ანასტასიას სატფური რომელ არს ენკენად სამხრად: ბ: საკითხავი ზაქარია წინაღწარმეტყუელისად	341v			
6	საკითხავი ათორმეტა წინაღწარმეტყუელთანი ით: საკითხავი: ზაქარია წინაღწარმეტყუელისად ჰპოო ხარებასა	2:10-13 342r			
7	მარტა კე ხარებაი წმიდისა ღმრთისმშობელისად სამხრად ბ საკითხავი ზაქარია წინაღწარმეტყუელისად	2:10; 2:13 15 r		2:10-13 23r	
8	„ხილვად ზაქარიას დადუმებად“ სექტემბერი კზ	2:13-3:4		2:13	

9	<p>იენისსა ი ზაბინოზ ხუცისა შწნებულსა ახალსა: ზაქარია წმიდასა ორსა მილიონსა ზაქარია წინაღწარმეტყუელისა: ა საკითხავი ზაქარია წინაღწარმეტყუელისა</p>	<p>3:7-6:15 249v</p>			
10	<p>თთუესა ოკდონბერსა ზ. პროკოპის ეკლესიასა. კსენებად პეტრესი. პავლესი. ანდრეასი. ფილიპესი. თომასი მოციქულთა. ესაიასი. ზაქარიასი. წინაღწარმეტყუელთა მოწამეთა. პანტელეონისი. თეოდორესი. სერგისი. ქრისტეფორესი. მამასი. და მათთანა წმიდათა: საკითხავი: ზაქარი წინაღწარმეტყუელისა: ამას</p>	<p>3:7-6:15 286v</p>			

	იტყვს უფალი ყოვლი{***}: ჰპოო: ივნისა; ო :				
11	<p>თთუესა ივლისა ოწ. 3:7-6:15</p> <p>ბეთლემის გზასა. 265r</p> <p>რაქელის საფლავსა</p> <p>ზედა. კსენებად მისი.</p> <p>დადგმად წმიდისა</p> <p>სტეფანესი. იოვანე</p> <p>ნათლისმცემელისა.</p> <p>ზაქარია</p> <p>წინაღწარმეტყუელისა.</p> <p>წმიდათა</p> <p>მოწამეთა. ფოკადსი. და</p> <p>ტრაქოს. პრობოზ</p> <p>ანდრონიკუსი.</p> <p>გ : საკითხავი: ზაქარია</p> <p>წინაღწარმეტყუელისა:</p> <p>ამას იტყვს უფალი</p> <p>ყოვლისა მპრობელი:</p> <p>ჰპოო: ივნისა: ო :</p>				
12	<p>თთუესა აგვსტოსა ქე. 3:7-6:15</p> <p>იობელანის შწნებულსა. 172r</p> <p>დადგმად ესაიადსი:</p> <p>ზაქარია</p> <p>წინაღწარმეტყუელისა:</p> <p>სამთა</p>				

	<p>ყრმათად. ანანია. აზარია. და მისაელისი. და წმიდათა ორმოცთად. ნ : საკითხავი: ზაქარია: წინაღწარმეტყუელისად: ამას იტყვს უფალი ყოვლისა მპყრობელი: ჰპოო: ივნისა: რ :</p>				
13	<p>საკითხავი ათორმეტთა წინაღწარმეტყუელთანი კ საკითხავი ზაქარია წინაღწარმეტყუელისად</p>	<p>7:5-12 342r</p>			
14	<p>საკითხავი ათორმეტთა წინაღწარმეტყუელთანი კა საკითხავი ზაქარია წინაღწარმეტყუელისად</p>	<p>8:3-8 342r 342v</p>			
15	<p>მე-დ : დღესა: კრებად ნეა წმიდას; სატფური. საკითხავი: ზაქარია წინაღწარმეტყუელისად; ესრე იტყვს უფალი ყოვლისა მპყრობელი: ჰპოო: ლიტანიისათა: ჰა :</p>	<p>8:3-8 348v</p>			
16	<p>წმიდასა კვრიაკვსა: დღესა ყველითა აღებასა:</p>	<p>8:14-19 32r</p>			

	<p>ზ : საკითხავი ზაქარია წინადაწარმეტყუელისა:</p>				
17	<p>თთუესა მაისსა კვ : ბეთბაგეს დაბასა. ხსენებამ მოციქულთად ფილიპესი თომადსი და ზაქარია წწტყლისდ ა. საკითხავი ზაქარია წინადაწარმეტყუელისა გიხაროდენ ასულო სიონისაო ჰპოო ბზობასა უკუეთუ ზატკთა იყოს პრაქსი ესე მაშინ მიიქცეს იგი ჰპოო ამალღებად საკითხავს შინა</p>	<p>9:9-15 248 r</p>			
18	<p>წმიდასა კვრიაკვსა: მასვე ოთხშაბათსა: მწუხრი: კრებად: სიონს: გ : საკითხავი: ზაქარია: წინადაწარმეტყუელისა:</p>	<p>9:9-15 148 v</p>	<p>მეექუსესა ოთხშაბათ სა მწუხრი მეორწ საკითხავი ზაქარია წინაწარმე ტყუელისა დ</p>		

			<p>გიხაროდენ ფრიად ასულოსი ონისაო-უფალი ყოვლისა მპყრობელი შეეწიოს მათ</p> <p>9:9-15</p> <p>53v</p> <p>54r</p>		
19	<p>საკითხავი ათორმეტა წინადაწარმეტყუელთანი</p> <p>კვ საკითხავი ზაქარია წინადაწარმეტყუელისად</p>	<p>9:16-10:7</p> <p>342v 343r</p>			
20	<p>დიდს[ა] (!): ოთხშაბათსა:</p> <p>მწუხრი: კრებად</p> <p>მარტვიონს:</p> <p>გ : საკითხავი: ზაქარია:</p> <p>წინადაწარმეტყუელისად:</p> <p>და იცვნეს ქანანელთა:</p>	<p>11:10-14</p> <p>171r</p>	<p>[დიდ ოთხშაბათს]</p> <p>მესამეწ საკითხავი ზაქარია</p>		<p>დიდი ოთხშაბათი მეგ საკითხავი ზაქარია</p>

	ჰპოო: დიდსა პარასკევსა:		წინაწარმ ტყუელისა ო და იცნეს ქანანელთა ცხო:. ჰპოო დიდსა პარასკევსა ათორმეტ თა თავით:. 11:11-14 74 r		წწყლსო 11:11-14 119v-120r
21	დიდსა პარასკევსა: ა : საკითხავი: ზაქარია: წინაღწარმეტყუელისაჲ:	11:10-14 186v	დიდსა პარასკევსა პირველი საკითხავი ზაქარია წინაწარმე ტყუელისა ო 11:11-14 83 v		
22	დიდსა პარასკევსა: ექუს ჟამითგან: წინაშე	14:5-9 194r	ლოცვაჲ მუხლთა		ლოცვაჲ მუხლთა

	წმიდასა გოლგოთასა იყოს: კრებად: რე : საკითხავი: ზაქარია: წინადაწარმეტყუელისად:		მოდრეკი თ მეიე საკითხავი ზაქარია წინაწარმე ტყუელისა დ 14:5-9 90v		მოდრეკი თ მეიე საკითხავი ზაქარია წინაწარმე ტყუელისა დ 14:5-11 203r-204r
23	თთუესა აგუსტოსა ჭ. ხატისა ცვალებად მაცხოვრისად. რომელი ყო მთასა ზედა თაბორსა. სამწრად ოხითად: შ : საკითხავი: ზაქარია: წინადაწარმეტყუელისად:	14:16-21 266r			
24	თთუესა იანვარსა: ჳთ : პატიოსნისა ჯუარისად რომელი კოსტანტინე მეფესა გამოუჩნდა: საკითხავი: ზაქარია: წინადაწარმეტყუელისად:	14:20-21			

	და იყოს მას დღესა შინა რომელი იყოს: ჰპოო: აგუსტოსა: საკითხავსა შინა:				
--	---	--	--	--	--

C. ზაქარიას წინასწარმეტყველების ქართული ტექსტების გამოცემები

- ზაქარიას წინასწარმეტყველების ტექსტი პირველად იულიუს ასფალგმა გამოსცა სხვა მცირე წინასწარმეტყველებთან ერთად (ამოსი, მიქეა, იონა, სოფონია) თავისი სადოქტორო დისერტაციის ფარგლებში, 1959 წელს.

Julius Assfalg, *Altgeorgische Übersetzungen der Propheten Amos, Michaeas, Jonas, Sophonias und Zacharias. Texte aus den georgischen Handschriften Jerusalem Nr 7 und 11 (11 Jh.). Athos Nr. 1 (A.D.978), Sinai Nr 37 (10 Jh.) herausgegeben und untersucht, Habilitationsschrift, München, 1959.*

- ბიბლიის მცირე და დიდი წინასწარმეტყველების სრული კორპუსი გამოსცეს უცხოელმა მეცნიერებმა ბლეიკმა და ბრიერმა.

R.P. Blake, M. Brière (eds.), *The Old Georgian Version of the Prophets (Prophetae minores.) (PO 139 (29.2)), Paris: Firmin Didot, 1961*

R.P. Blake, and C.M. Brière (eds.), *The Old Georgian Version of the Prophets: Apparatus Criticus (PO 30.3; Paris: Firmin Didot, 1963).*

- კორნელი კეკელიძის სახელობის ხელნაწერთა ეროვნულ ცენტრში, ძველი აღთქმის სამეცნიერო გამოცემის ფარგლებში, ნარგიზა გოგუაძის მიერ მომზადებული მცირე წინასწარმეტყველთა წიგნების გამოცემა, რომელიც ახლახანს დაიბეჭდა.

ბიბლია. ძველი აღთქმა, კ. კეკელიძის სახ. ხელნაწერთა ეროვნულ ცენტრი, 2017

- ელენე დოჩანაშვილის მიერ გამოცემული საბას რედაქციის ტექსტი მცხეთური ბიბლიის დიპლომატური გამოცემის ფარგლებში.

ელ. დოჩანაშვილი (გამომც.), *მცხეთური ხელნაწერი (დანიელის, მცირე წინასწარმეტყველთა და ახალი აღთქმის წიგნები), თბილისი, მეცნიერება, 1986*

- პარიზის ლექციონარის ხელნაწერის გამოცემა, სადაც შესულია მცირე წინასწარმეტყველთა წიგნების საკითხავები.
კ. დანელია, ს. ჩხენკელი, ბ. შავიშვილი (გამომც.), ქართული ლექციონარის პარიზული ხელნაწერი, თბილისი, თბილისის უნივერსიტეტის გამომცემლობა, 1987.
- ელექტრონული გამოცემა <http://www.bible.ge/Manuscript/2win.htm>

2. ზაქარიას წინასწარმეტყველების ძველი ქართული თარგმანის კვლევის პრობლემატიკა და წარმომავლობის კვლევის ისტორია

ცენტრალური კითხვები ქართული ბიბლიის გარშემო ჯერ ისევ პასუხგაუცემელია. ერთხელ ითარგმნა იგი, თუ რამდენჯერმე, როდის, როგორ გარემოში. როგორ მივიღეთ ტექსტის ის ფორმა, რომელმაც ჩვენამდე მოაღწია. რა ხარისხითაა ტექსტები ნასწორები. დასადგენია, როგორ გამოიყურებოდა თავდაპირველი თარგმანი. არ არის გარკვეული ბიბლიის შემადგენელი ყველა წიგნის წარმომავლობა (დედნის ენა და ტექსტუალური ტიპი). ევროპაში ჯერ კიდევ ავტორიტეტულია მოსაზრება, რომ ქართული ბიბლია მთლიანად თარგმნილია სომხურიდან. ეს აზრი ნიკო მარმა გააჟღერა მე-20 საუკუნის დასაწყისში, რომლის გაგრძელებაც იყო რობერტ ბლეიკისა და იოსებ მოლითორის ცდა ტექსტოლოგიური მასალის საფუძველზე ქართული თარგმანის გზით აღედგინათ ჩვენამდე არმოდწეული სირიული და სომხური თარგმანები. ქართველ მეცნიერთა მიერ ქართული ბიბლიის ცალკეულ წიგნთა შედარებამ უცხოენოვან წყაროებთან გამოკვეთა, რომ მათი დედნის ენა ბერძნულია. მაგ. მცირე წინასწარმეტყველის ამოსის⁷, ზირაქის სიბრძნის⁸, ეზეკიელის წინასწარმეტყველების⁹ და სხვა წიგნების თარგმანისათვის.

ჩვენ არ უარვყოფთ ქართულ-სომხურ ლიტერატურულ ურთიერთობებს. არ უარვყოფთ რომ ქრისტიანული მწერლობის სხვადასხვა ქანრის (აგიოგრაფია, აპოკრიფები, ეგზეგეტიკა) ზოგიერთი ძველი თარგმნილია სომხურიდან. არც იმას უარვყოფთ, რომ ოშკის ბიბლიის კოდექსშიცაა შესული სომხურიდან თარგმნილი თუ სომხურის მიხედვით

---

⁷ Anna Kharanauli, "Battling the Myths: What Language Was the Georgian Amos Translated From?," in XV Congress of the International Organization for Septuagint and Cognate Studies Munich 2013, eds. Wolfgang Kraus et al., SBLSCS 64 (Atlanta: SBL, 2016), 241-265.

⁸ Anna Kharanauli and Natia Chantladze, *Oi Alloi or Lost Anonymous Literary Editions of Sirach Preserved in the Georgian and Armenian Translations*, in: *The Embroidered Bible: Studies in Biblical Apocrypha and Pseudepigrapha in Honour of Michael E. Stone*, Edited by Lorenzo DiTommaso, Matthias Henze, and William Adler, *Studia in Veteris Testamenti Pseudepigrapha*, Leiden: E.J. Brill, 2017

⁹ ეზეკიელის წიგნის ძველი ქართული ვერსიები / ტექსტი გამოსაცემად მოამზადა, გამოკვლევა და ლექსიკონი დაურთო თინათინ ცქიტიშვილმა; რედ.:გ. წერეთელი და ს. ცაიშვილი; საქ. სსრ მეცნიერებათა აკადემია, ვეფხისტყაოსნის აკადემიური ტექსტის დამდგენი კომისია. თბილისი : მეცნიერება , 1976.

ნასწორები ტექსტები. მაგ. ეზრა 1, აპოკრიფული ეზრა, მაგრამ ვეწინააღმდეგებით ამ მოსაზრების მთელ ბიბლიაზე გავრცელებას.

ქათულად ნათარგმნი ბიბლიის სომხურთან მიმართების კვლევა რთულია იმის გამო, რომ არც სომხური ბიბლიაა საფუძვლიანად შესწავლილი, არაა თითოეული წიგნის წარმომავლობა დადგენილი. არც ენის მდგომარეობაა დახასიათებული და არც თარგმანის ხასიათია ბოლომდე გამოკვლეული. მოსაზრებები ჰიპოთეტურია და არა ემპირიული მასალის კვლევის შედეგად გამოთქმული.

სომხური საისტორიო წყაროების თანახმად სომხური ბიბლიის თარგმნა მაშტოცის, საჰაკისა და მათი მოწაფეების სახელთანაა დაკავშირებული. ითვლება, რომ დამწერლობის შექმნიდან 30 წელიწადში მოხდა სრული ბიბლიის თარგმნა, რასაც წინ უსწრებდა თარგმანის ზეპირი ტრადიცია და ბერძნული ტრანსკრიბცია სომხური ტექსტისა. კორიუნი დედნად ბერძნულს მიიჩნევს, ლაზარე ფარპელი-სირიულს, ხოლო მოსე ხორენელი ბერძნულ და სპარსულ ენებს. სომხურად ძველი აღთქმის წიგნების შემცველი მრავალი ხელნაწერია შემორჩენილი, მათ შორის არის ადრეული ფრაგმენტებიც. კოდექსთა შორის, ყველაზე ძველს 1151 წლით ათარიღებენ. შემდეგ მოდის 1199 წლით დათარიღებული იერუსალიმური ხელნაწერი. რაც შეეხება გამოცემებს, სომეხი და ევროპელი მეცნიერები ფილოლოგიური კვლევებისთვის იყენებენ ზოჰრაბის გამოცემას და მის გამეორებას კონსტანტინეპოლურს და ბაგრატუნის გამოცემას.

ჩვენს ნაშრომში ვიყენებთ 1805 წელს ზოჰრაბის მიერ გამოცემულ ბიბლიას. იგი ეყრდნობა 1319 წლით დათარიღებულ ვენეციის მხითარისტების ხელნაწერს, რომლის ნაკლები ადგილებიც შევსებულია სხვადასხვა ხელნაწერების მიხედვით.

დღეს, როცა თარგმანის პერიოდს მრავალი საუკუნე გვაშორებს და არც არაფერს შეუძლია მათზე რეალურად მოგვიყვას, ერთადერთი მოლაპარაკე საკუთარ თავზე თვითონ ტექსტია.

როცა ამ ორ თარგმანს, ქართულსა და სომხურს, ბერძნულის შუქზე ერთმანეთს სიტყვასიტყვით ადარებ, ხედავ რომ ერთმანეთს გვანან, არა იმიტომ რომ ერთი დამოკიდებულია მეორეზე, არამედ იმიტომ, რომ დედანი აქვთ ერთი. ორივეს უჭირს, ორივე წვალობს, ორივე ეძებს დედნის ადეკვატებს. ორივე თარგმანს ემჩნევა თარგმანის ერთნაირი ეტაპი, ენა გამოუცდელია, მთარგმნელობითი მეთოდი-შეუმუშავებელი. საბოლოო პროდუქტი მშვენიერია, გასაოცარი, მაგრამ იქამდე მისასვლელი გზები რთულია და კომპრომისული.

ეს ორი ერი ცხოვრობს გვერდიგვერდ, კავკასიის რეგიონში „ყურესა ამას ქუეყანისასა“, ორივე გადის განვითარების, გადარჩენის, თვითმყოფადობის შენარჩუნების საკუთარ გზებს. ორივე ცდილობს მიზამოს სამყაროს ცენტრს. და მეტოქეობაც ხომ სწორედ ასე ჩნდება, ვინ უფრო მეტად მიზამავს.

ძველი აღთქმის მცირე წინასწარმეტყველის, ზაქარიას ძველი ქართული თარგმანის წარმომავლობის პრობლემა არაქართულ სამეცნიერო სივრცეში გამოკვლეული აქვს, გერმანელ მეცნიერს იულიუს ასფალგს¹⁰, თავის საჰაბილიტაციო ნაშრომში სხვა მცირე წინასწარმეტყველთა (ამოსი, მიქეა, იონა, სოფონია) ქართული თარგმანის წარმომავლობასთან ერთად. ყოველი წინარე კვლევა რომ შემდგომისთვის ძალიან მნიშვნელოვანია არ საჭიროებს სიტყვის გაგრძელებას, მაგრამ ქართული ბიბლიის კვლევაში შეტანილი წვლილისთვის განსაკუთრებით აღსანიშნი და დასაფასებელია იულიუს ასფალგის ეს ნაშრომი. ძნელი წარმოსადგენი არ არის თუ რამდენ სიძნელესთან და მძიმე შრომასთან იქნებოდა დაკავშირებული ასეთი სერიოზული, ღრმა, დაწვრილებითი კვლევა სრული ტექსტებისა. გვინდა, მოკლედ მიმოვიხილოთ ნაშრომის სტრუქტურა, მეთოდი და კვლევის შედეგი.

ნაშრომი სამნაწილიანია. პირველი ნაწილი ტექსტის გამოცემაა. ძირითად ტექსტად ტრადიციულად აღებულია ბიბლიის იერუსალიმურ ხელნაწერში დაცული ტექსტი, ხოლო

---

¹⁰ J. Assfalg, Altgeorgische Übersetzungen der Propheten Amos, Michaeas, Jonas, Sophonias und Zacharias.

აპარატში გატანილია ბიბლიის ოშკურ და Sin 37 ლექციონარის ხელნაწერში დაცული ტექსტის განსხვავებული ჩვენებები.

მეორე ნაწილი გამოკვლევას ეთმობა, აქ მკვლევარი წარმოადგენს მიმართებებს ქართულ ხელნაწერებში დაცული ტექსტებისა ერთმანეთთან და უცხოურ (სომხურ, ბერძნულ, სირიულ) წყაროებთან. თითოეული წიგნისთვის ცალ-ცალკე. საანალიზო ბერძნული სიტყვა ჩასმული აქვს ლემაში ([]), ლემის ნიშნის შემდეგ სვამს სხვა წყაროების აღმნიშვნელ ლიტერებს, სირიულისთვის (Syh, Sp), სომხური (Arm) , ქართული (JO, Mo). მათ შორის მიმართებებს აჩვენებს ტოლობის ნიშნით (=), განსხვავებულ ვარიანტებს გამოყოფს ორწერტილით (:). მაგ. 7,3 λέγων 1⁰] Syh= JO da hrk'uas et dixerunt (=λέγοντες Q?) : Mo da t'k'mad et ad dicendum =Arm Sp. უმეტეს შემთხვევაში ქართულის ჩვენებები ნათარგმნი აქვს ლათინურად ან ბერძნულად, ზოგჯერ სომხურიც.

მესამე ნაწილში წარმოდგენილია დაჯგუფებული მასალა და დასკვნა. ასფალგი ერთად განიხილავს სომხურის, ქართული ხელნაწერებისა და სეპტუაგინტას აპარატის შესატყვისობებს, რაც არ არის სწორი. სეპტუაგინტას ვარიანტების არსებობა ერთსა და იმავე ადგილას სომხურსა და ქართულში არ ნიშნავს იმას რომ ეს ვარიანტი ქართულში სომხურიდან თარგმანის გამოა, თუ აპრიორულად არ აიღებ, რომ ქართული თარგმანი სომხურიდან მომდინარეობს. საბოლოოდ, მასალა ცხადად აჩვენებს, რომ ქართული თარგმანი სომხურიდან არ არის შესრულებული, იგი ისევე როგორც სომხური, სეპტუაგინტადან მომდინარე ადრეული თარგმანია. მაგრამ მკვლევრის დასკვნით ქართული თარგმანი მომდინარეობს სომხურიდან და მოგვიანებით საფუძვლიანადაა შესწორებული ბერძნულის მიხედვით.

ჩვენი კვლევა ზაქარიას წინასწარმეტყველების ოშკურ-იერუსალიმურ ხელნაწერებში დაცული ძველი ქართული თარგმანის დედნის ენის გარკვევას ემსახურება. ამისათვის თავდაპირველად მოვიძიეთ ზაქარიას წინასწარმეტყველების ძველი ქართული თარგმანის შემცველი წყაროები-ბიბლიისა და ლექციონარის ხელნაწერები.

ოშკურ-იერუსალიმურ და გელათურ ბიბლიაში დაცულ ტექსტს უკვე არსებული გამოცემის ტექსტი შევუდარეთ.¹¹ ასევე მოვიქვეით ბაქარისა და მცხეთური ბიბლიის შემთხვევაში. ლექციონარის კალას, ლატალისა და სინ 37 ხელნაწერებიდან ტექსტი გადმოვწერეთ, ხოლო პარიზის ლექციონარის ტექსტი არსებული გამოცემიდან ავიღეთ¹². საკითხავების რაოდენობის გარკვევისთვის ვისარგებლეთ თარხნიშვილის გამოცემით, მაგრამ ხელნაწერში გადამოწმების შემდეგ გაირკვა, რომ პარიზის ლექციონარში თარხნიშვილის მიერ მითითებული თექვსმეტი საკითხავის ნაცვლად ოცდაოთხია. შემდეგ ეს ტექსტები შევუდარეთ ერთმანეთს და უცხოურ წყაროებს (ბერძნულს, სომხურს) ცხრილების საშუალებით. ჩვენი ცხრილის პირველ კოლონაში მოთავსებულია ებრაული ტექსტი, რომელიც დაცულია ლენინგრადის კოდექსში¹³. მეორე კოლონაში სეპტუაგინტას გოტინგენის გამოცემის ბერძნული ტექსტი.¹⁴ მესამე კოლონაში სეპტუაგინტას აპარატი. მეოთხეში-სომხური ტექსტი¹⁵. მეხუთეში ოშკურ-იერუსალიმური ტექსტი. მომდევნო კოლონებში ლექციონარები მიმდევრობით სინ 37, პარიზი, კალა, ლატალი და ბოლოს გელათური ტიპის ტექსტი. სინოპტიკური გამოცემის მომზადების შემდეგ ნათლად გამოჩნდა ურთიერთმიმართებები ქართული წყაროებისა ერთმანეთთან და უცხოურ წყაროებთან. შემდეგ დავიწყეთ ცხრილებიდან მასალის ამოკრება და დაჯგუფება. ყურადღებას ვაქცევდით სომხური თარგმანის ინდივიდუალურ სხვაობებს სეპტუაგინტასთან მიმართებით და ვაკვირდებოდით ბერძნულის რა ასპექტების ასახვა ვერ მოხდა მასში. ვეცადეთ მაქსიმალური რაოდენობის მაგალითის ანალიზის შედეგებით გვემსჯელა, რათა სისტემაში დაგვენახა ქართული და სომხური თარგმანი. როცა ვცდილობთ ავხსნათ ზაქარიას წინასწარმეტყველების ქართულ თარგმანში არსებული

¹¹ <http://www.bible.ge/Manuscript/2win.htm>

¹² ქართული ლექციონარის პარიზული ხელნაწერი. ტ.1. ნაწ.1 : (ძველი და ახალი აღთქმის საკითხავები) / ტექსტი გამოსაც. მოამზადეს კ. დანელიამ, სტ. ჩხენკელმა და ბ. შავიშვილმა ; გამოკვლევა...დაურთო კორნელი დანელიამ ; [რედ.: აკაკი შანიძე].

¹³ წყარო: ელექტრონული პროგრამა bibleworks <https://www.bibleworks.com/>

¹⁴ Ziegler, J. (Ed.). (1984). Duodecim Prophetae (Vol. XIII, p. 308). Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht.

¹⁵ https://www.arak29.am/bible_28E/index.htm

იგლოვდა მას იერემია, ისრაელი და იუდა. სწორედ მათ ვაებასთანაა შედარებული იმ იერუსალიმელთა გლოვა, რომლებიც „ემდერდნენ“ უფალს.

წინასწარმეტყველთა წიგნების სტილი ბუნდოვანია სწორედ ამგვარი მხატვრული სახეებით მეტყველების გამო. არ დაკნინდება ქართველი მთარგმნელი თუ ვიტყვით, რომ მისთვის რთულია ამ სახეების გადმოტანა. როგორც ჩანს **πίσν, -ᾰνός, ὀ** მნიშვნელობა არ იცის და ტრანსკრიბციას აკეთებს **როონისად**, თუმცა სიტყვის ძირის **ბბბ**, ἡ (*pomegranate-tree*) მნიშვნელობა ქართველი მთარგმნელებისთვის ცნობილია. ოშკურ ტიპში ყველგან *მროწეულია*, გელათურში კი *ბროწეული*. Joel 1:12 **ბბბ** καὶ φοἰνῖξ ... ἔξηραῖθησαν *მროწეული* და დანაკის კუდი ... განჯმა Geo^o. Hag. 2:19 ἡ **ბბბ** καὶ ἡ **ბბბ** ლელუსა და *მროწეულსა* Geo^o. ან ერთგვარ ამოკითხვის შეცდომასთან გვაქვს საქმე, შესაძლოა დედანში მთავრულით ეწერა ეს სიტყვა და მთარგმნელმა საკუთარ სახელად გაიაზრა. სამწუხაროა რომ ეს ნაწილი ოშკის ბიბლიას აკლია და მხოლოდ იერუსალიმური ხელნაწერის ვარიანტზე გვიწევს მსჯელობა, თუმცა განსხვავებული იკითხვისი ნაკლებად მოსალოდნელია. სომეხი მთარგმნელი ისევე, როგორც გელათურის რედაქტორი შესაბამისი მნიშვნელობით თარგმნის. ამ ვარიანტის არსებობა ზაქარიას წინასწარმეტყველების ოშკური ტიპის ქართულ თარგმანში ბერძნული დედნის გარეშე რთული წარმოსადგენია.

b. ნასესხობები და საკუთარ სახელთა ფორმები

ლექსიკური ნასესხობების გამოყენება ამა თუ იმ წყაროდან თარგმანის მომდინარეობის დასადგენად საფრთხილია. ზაქარიას წინასწარმეტყველების ქართული თარგმანის მკვლევარი იულიუს ასფალგი განსაკუთრებით უარყოფს ისეთ შემთხვევებს, როცა ნასესხობები სავარაუდო დედნის ტექსტში პარალელურ ადგილას არ იპოვება და საკუთარი სახელების გადმოტანისას მნიშვნელობას მხოლოდ იშვიათად ხმარებული საკუთარი სახელების ტრანსკრიბციას ანიჭებს.

ერთ-ერთი ასეთი შემთხვევა ზაქარიას წინასწარმეტყველების ქართულ თარგმანში მეთერთმეტე თვის ებრაული სახელის **Σάβια** საბატი **Արաց** (Zech. 1:7) ტრანსკრიბირება ბერძნულის მიხედვით. აღნიშნული სიტყვა ბიბლიაში გვხვდება მაკაბელთა წიგნში (1 Ma. 16:14), სადაც დასტურდება „სავათ“ ფორმა მსგავსი გელათური „სავატისა“. მაკაბელთა წიგნები ბაქარმა თარგმნა მე-17 საუკუნეში სლავურიდან, აქედან გამომდინარე არ გვაქვს საშუალება ვნახოთ სხვა შემთხვევაში როგორ გადმოდის ეს სახელი ძველ ქართულ თარგმანში. სომხური შესატყვისი **Արաց** (*The sixth month of Armenians*) ზაქარიას წიგნის გარდა არსად არ იპოვება სომხურ ბიბლიაში. სომეხი მთარგმნელი არ აკეთებს ტრანსკრიბციას. როგორც ჩანს იცის რა თვეა ებრაული სავატი და უფარდებს თავის ენაში არსებულ თვის სახელს. ქართველი მთარგმნელი რომ სომხური დედნიდან თარგმნიდეს სომხურის ტრანსკრიბციას გააკეთებდა, ან შესაძლოა ეთარგმნა კიდევ.

შემდეგია ანთროპონიმი Zech. 7:2 **Αρβεισεεφ]** **αββισαყε** V-538 (-σασεφ) არბესაგერ (არბოსარგირ J.); *abusad* (-sai P) Arm **Աբուսაჟ**. ჰაპაქსია სეპტუაგინტაში. ვხედავთ რომ სომხურ თარგმანში შეესატყვისება სრულიად სხვა ჟღერადობის სახელი.

ბერძნულის მიხედვითაა ტრანსკრიბირებული ქართულ თარგმანში ჭურჭლის აღმნიშვნელი ლექსიკური ერთეული **φάλη, ης, ἡ** (*bowl*) **ფიალი**, რომელიც ორჯერ არის ზაქარიას წინასწარმეტყველებაში Zech. 9:15,14:20. სომხური შესატყვისია **սაუჟ** (*basin Tub, trough, washtub, vat, mug.*). დასახელებული ბერძნულში მხოლოდ ამ ძეგლის კუთვნილება არაა, იგი მრავალჯერაა ნახმარი რიცხვთა წიგნშიც (იხ. მე-7 თავი მთლიანად). მას კარგად იცნობს ქართული ლიტერატურული ტრადიცია.

ბერძნულის მიხედვითაა ტრანსლიტერირებული ქართულ თარგმანში შესამოსლის სახელი **πιδήρις** პოდერის **Geo^{OJ}** / პოდირი **Geo^{SB}** **պճղխաւոր** (*toga*) (Zech. 3:4).

აქვე უნდა ვთქვათ იმის შესახებაც, რომ ზაქარიას წინასწარმეტყველების ომკური თარგმანის ტექსტში რამდენიმე სომხურის გზით შემოსული ნასესხობაა, რომელიც ალბათ იმ დროისთვის უკვე დამკვიდრებული იყო ენაში. ასეთია, მაგალითად, მღვდელმსახურის შესამოსლისა და ჭურჭლის ლექსიკა. Zech. 3:5 **ἐπίθετε κίβριον** დაჰბურეთ **ვარშამაგი** **Geo^{OJ}** cf.

დაადგეს კიდარი Geo^{SB} [ლქინ](#) [ქაიქ](#). [ქარჯამას](#) (*Amyss, linen, cloth, towel, winding sheet, shroud, amice*) სიტყვა სომხურ ბიბლიაში ოთხჯერაა ნახსენები და არცერთხელ თავსაბურავის მნიშვნელობით.

წყლის რეზერვუარის აღმნიშვნელი სიტყვა „ავაზანი“ ორჯერ არის ნახსენები ზაქარიას წინასწარმეტყველებაში (Zech. 14:20,21) Zech. 14:20 ἔσονται οἱ [λέβητες](#) οἱ ἐν τῷ οἴκῳ κυρίου და იყვნენ [ავაზანნი](#) (სიავნი Geo^{SB}) სახლსა უფლისასა Geo^{OJ} [ს](#) [ლქიցინ](#) [სას](#) [ქ](#) [სას](#) [სტაონ](#). აღნიშნული სიტყვა ქართულსა და სომხურ ბიბლიაში პარალელურადაც იხმარება 1 Ki. 10:21 [λουτῆρες](#) χριστοῦ [აისაყან](#) [ნუსიქ](#)` [ავაზანნი](#) იგი ოქროდსანი Geo^O. არის ისეთი შემთხვევებიც, როცა სომხურშია [აისაყან](#), მაგრამ ქართულში არა. მაგ. Nah. 2:9 [კისუმῆθρα](#) ὄδατος [გვირუ](#) [აისაყან](#) [საზანელი](#) წყლისა Geo^{OJ}.

იუდა/ჰურიასტანი ფორმები ქართულსა და სომხურში თავისუფლად მონაცვლეობენ. ეს ფორმები ენაში უკვე დამკვიდრებული უნდა იყოს და ვერ მივიჩნევთ არგუმენტად იმისათვის რომ ქართული თარგმანი სომხურიდან არის შესრულებული.

Zech. 8:23 [Ιουδαίου](#) [Ζηλῆ](#) [ჰურიადსა](#) Geo^{OJ}, იუდეანისასა Geo^{SB}

Zech. 12:2 [ἐν τῇ](#) [Ιουδαίᾳ](#) [ἡ](#) [Ζηλῆσαισταν](#) [ἡ](#) [ჰურიასტანსა](#) Geo^{OJ}, იუდას შორის Geo^{SB}

როგორც ჩანს მთარგმნელები ტოპონიმებს, თუ ეთნონიმებს ისე თარგმნიან, როგორც მათთვის ცნობილია. მაგ. Zech. 9:13 [τῶν](#) [Ἑλλήνων](#) [Μουσαῖ](#) იონთასა Geo^{OJ}, ელლენთასა Geo^{SB}. ოშკური ტიპის მთარგმნელისთვის ელინები ძველბერძნულ ტომთაგან ერთ-ერთი იონიელები არიან. სომეხი მთარგმნელისთვის კი ჰუნები-მომთაბარე ტომები, რომლებიც არც ქართველებისთვის არიან უცხონი. იაკობ ხუცესი შუშანიკის წამებაში წერს¹⁷, რომ იგი დაიბარა ვარსკენ პიტიახშმა და უთხრა "უწყია, ხუცეს, მე ბრძოლად წარვალ ჰონთა ზედა."

c. შეცდომა?

¹⁷ <http://titus.uni-frankfurt.de/texte/etcs/cauc/ageo/gh/gh1/gh1.htm?gh1007.htm>

Zech. 6:14 ὁ δὲ στέφανος ἔσται τοῖς ὑπομένουσιν [Եւ](#) [սպասկդ](#) [եղիցի](#) [այնոցիկ](#) [որ](#) [սկն](#) [ունին](#). (და გვირგვინი იყოს მათთვის, რომლებსაც თვალი აქვთ) ხოლო გვრგვინი იყოს მოთმინეთად Geo^o

ამ კონტექსტში ბერძნული პოლისემანტური ზმნის ὑπομένω (*remain, stay*)-ს ქართული შესატყვისია *მოთმინე*, რაც მის ეტიმოლოგიურ თარგმანს წარმოადგენს. (იხ. ერთ-ერთი პუნქტი *ეტიმოლოგიური თარგმანები ქართულში μένω*). სომხურ თარგმანში კი არის *սկն* *ունին* *თვალი აქვთ*. საინტერესოა გავიგოთ ამ იდიომატური გამოთქმის მნიშვნელობა და ბერძნული შესატყვისი. კარგი შემთხვევაა მიქეას წიგნში **Mic. 7:7** ἐγὼ δὲ ἐπὶ τὸν κύριον ἐπιβλέψομαι ὑπομενῶ ἐπὶ τῷ θεῷ τῷ σωτήρι μου [Այլ](#) [ես](#) [Տեսուն](#) [սկն](#) [կապայց](#), [սպասեցից](#) [Աստուծոյ](#) [փրկչիս](#), ხოლო მე უფალსა ვესვიდე და დაუთმო ღმერთსა მაცხოვარსა ჩემსა Geo^o. კონტექსტის მიხედვით **სკն (აყ)** **ունელ** **ἐπιβλέπω** (*look at*)-ს ეკვივალენტი გამოდის, რაც გადატანითი მნიშვნელობით ღმრთისადმი მზერას, მისადმი სასოებას ნიშნავს, ე.ი. ზაქარიას წინასწარმეტყველების 6:14-ში სომხური თარგმანის მიხედვით გვირგვინი ელის მსასოებელს. ხოლო ὑπομένω-ს სომხური შესატყვისი **სպასსელ** (*wait*)-ია. ახლა ვნახოთ, როგორ გადმოდის იგი სხვა წინასწარმეტყველთა წიგნების სომხურ და ქართულ თარგმანში. **სպასსელ** (*wait*) **Mic. 7:7** ὑπομενῶ ἐπὶ τῷ θεῷ [სպასեցից](#) [Աստուծոյ](#) დაუთმო ღმერთსა Geo^o **Nah. 1:7** χρηστὸς κύριος τοῖς ὑπομένουσιν [Քաղցր](#) [է](#) [Տէր](#).^[8] [որոց](#) [սպասեն](#) [նա](#) [Տკბիլ](#) არს უფალი მოთმინეთათვს Geo^o **Zeph. 3:8** διὰ τοῦτο ὑπόμεῖνός με [Վասն](#) [այդորիկ](#) [սպասեսա](#) [ինձ](#), ამისთვის დამითმეთ მე Geo^o. **հააქსელ** (*patience*)

Hab. 2:3 ἔὰν ὑσπερήσῃ ὑπόμεῖνον αὐτόν [էթ](#) [ანაզանեսელ](#), [հააქსელ](#) [ნა](#). უკუეთუ დააკლოს, დაუთმე მას, Geo^o **ძიძკასელ** (*abstain*) **Mal. 3:2** καὶ τίς ὑπομενεῖ ἡμέραν εἰσόδου αὐτοῦ [Եւ](#) [ն](#) [վ](#) [ძიძკასესელ](#) [աւուր](#) და ვინ-მე დაუთმოს დღესა მას Geo^o. ქართული შესატყვისებია *დათმობა* (*მოთმენა, ატანა, გაძლება, დაცდა, წინააღდგომა ილ.აბულაძე*) *მოთმენა* (*დათმენა ილ.აბულაძე*). აქედან გამომდინარე შესაძლოა ორი რამ დავუშვათ, ზაქარიას წინასწარმეტყველების სომეხი მთარგმნელი ან თავისუფალად თარგმანის, ან აღნიშნული ცვლილება გამოწვეულია რედაქტორ/გადამწერის მიერ პარალელური ადგილის გავლენით

(Mic. 7:7). ყოველ შემთხვევაში, სომხური ტექსტის ის ფორმა, რომელიც დღეს ჩვენ ხელთ გვაქვს ასეთ სურათს აჩვენებს.

d. ბერძნული კომპოზიტების კალკები ქართულ თარგმანში

ქართულ სამეცნიერო ლიტერატურაში შენიშნულია¹⁸, რომ ფილოლოგიური თვალსაზრისით კალკებს გადამწყვეტი მნიშვნელობა ენიჭება ბიბლიურ წიგნთა ქართული რედაქციების წარმომავლობის დასადგენად, რადგან თარგმანის კალკებში კარგად ჩანს დედნის უშუალო ენობრივი გავლენა. მოვიტანთ ლექსიკური კალკების მაგალითებს. Zech. 3:8 **τερατοσκόπος**, -ου, ὁ (*diviner*) **ნიშის მსტოვარი (მსტუარი J)** **κἰχουαῖμας** (*Goetic, black magician.*)

Zech. 3:8 **διότι ἄνδρες τερατοσκόποι εἰσὶ κἰχουαῖμας** **ნს** რამეთუ კაცნი ნიშის მსტოვარნი(მსტუარი J) (ნიშთ-მჭურეტელნიGeo^{SB}) არიან Geo^{OJ}

როგორც ჩანს ქართველმა მთარგმნელმა არ იცის ამ ბერძნული სიტყვის მნიშვნელობა, ან ენაში არ მოიძებნება მისი შესატყვისი და შლის სეგმენტებად და ცალ-ცალკე თარგმნის კომპოზიტის შემადგენელ ნაწილებს. **σκοπός**, **იმ**, ὁ მცირე წინასწარმეტყველთა წიგნების ქართველი მთარგმნელები თარგმნიან „მსტოვარი/მსტუარი-ეზგური“ ისევე როგორც სომეხი მთარგმნელები **դէս** (*observer*). **τέρας**, **ατος**, **τό** ორივე ენაზე ითარგმნება, როგორც **ნიშანი** **სჟან** (*sign*), მაგრამ სომეხი მთარგმნელი კალკს არ აკეთებს, იგი მის ენაში უკვე არსებულ, მკითხავის აღმნიშვნელ სიტყვას უფარდებს, რომელიც ერთადერთხელ დასტურდება სომხურ ბიბლიაში.

Hos. 9:8 **σκοπός** **Εφραῖμ** მსტოვარი ეფრემ Geo^{OJ} მსტუარი - ეფრემ Geo^{SB} **դէս** **სჟჟან**

Hos. 9:10 **ἀς σκοπὸν ἐν** **σικῆν** ვითარცა მსტოვარი ლელუსა Geo^{OJ} ვითარცა მსტუარი ლელუსა Geo^{SB} **კჟჟანს** **ჰ** **ქანსო**

¹⁸ ნარკვევები ქართული სამწერლობო ენის ისტორიიდან : ტომი 1 / კორნელი დანელია ; რედაქტორი: ზ.ჭუმბურიძე. თბილისი : თბილისის უნივერსიტეტის გამომცემლობა , 1998. გვ. 59

Nah. 3:12 σκοποὺς ἔχουσαι სტოვარ ჰქონდენ Geo^{OJ} ებგურთა მქონებელნი Geo^{SB} [գդիտակ թգու](#)

Joel 3:3 καὶ δάσω τέρατα და ვსცე ნიშებ ცათა შინა Geo^{OJ} [Եւ տաց նշանս յերկինս](#)

ძველ აღთქმაში ეს სიტყვა მეორედ რვაწიგნეულში შეგვიძლია ვნახოთ Deut. 18:11, აქ ჩამოთვლილია მკითხავთა სხვადასხვა სახელები. Deut. 18:11 τερατοσκόπος ἐπερωτῶν τοὺς νεκροὺς სასწაულით მკუდართა მკითხველი Geo^{BDES} cf. ნიშთმზმნელი, მკითხავი მკუდართა. Geo^G [სჯანსაღეს լինիցի առ ի գմեռեսսս հարցանելոյ](#):

შემდეგ შემთხვევაშიც კალკირების გზას ირჩევს ქართველი მთარგმნელი, ხოლო სომეხი მთარგმნელი თარგმნის სემანტიკურად. Zech. 10:2 ἀποφθεγγόμενος (to make pronouncement; ἀπό out of ; φθέγγομαι speak, utter, proclaim) გამომეტყუელი Geo^{OJ} cf. აღმომგმობელი Geo^{SB} [հարցուկ \(Diviner, augur, soothsayer, conjurer.\)](#)

Zech. 10:2 διότι οἱ ἀποφθεγγόμενοι ἐλάλησαν κόπους καὶ οἱ μάντιες ὀράσεις ψευδεῖς

[Զի հարցուկք բարբառեսսն աշխատութիւնս](#)`, [Եւ ըղձապատուութ տեսիլս սուսս](#) რამეთუ [գამომეტყუელნი იგი იტყოდეს შრომას, და მისანნი ხილვასა ტყუვილისასა](#) Geo^{OJ}

კონტექსტი ძალიან ბუნდოვანია. ქართულ თარგმანში წინადადების მეორე ნაწილით შეიძლება მიხვედრა რომ პირველ ნაწილშიც მკითხავზეა საუბარი. ქართველი მთარგმნელი სიტყვასიტყვით თარგმნის, ხოლო სომეხი მთარგმნელი ცდილობს გაამარტივოს კონტექსტის გაგება და თარგმნის შედარებით თავისუფლად. *λαλέω* (1. to speak 2. tr. to utter, + acc 3. to talk about as sth important: + acc, κόπους... τὰ ἐνύπνια ψευδῆ Zc 10.2, 4. to declare one's intention to do sth: 5. to mention verbally: + acc, 6. to negotiate orally) ზმნა ზაქარიას წინასწარმეტყველებაში ოცჯერ არის ნახმარი, სხვადასხვა კონტექსტში. ცხრამეტჯერ მას სომხურში შესატყვისება ἵσους (To speak, to talk; to discourse, to converse; to confer, to treat, to negotiate.), ხოლო ამ ერთ შემთხვევაში բարբառել (To speak, to cry, to resound), რომლის ბერძნული შესატყვისების ძიება შორს წაგვიყვანს და ავცდებთ კიდევ მთავარს, მაგრამ ამოსის წიგნში բარբაռელ ზმნის შესატყვისია ბერძნული φθέγγομαι (speak, utter, proclaim).

Amos 1:2 κύριος ἐκ Σιων ἐφθέγγατο [Տէր ի Սիօնէ բարբառեցաւ](#) უფალი სიონით იტყოდა Geo^{of} cf. უფალმან სიონით ჳმა-ყო Geo^{GSB}. ვფიქრობ, ეკვივალენტის შეცვლით სომეხი მთარგმნელი ცდილობს შეძლებისდაგვარად მაქსიმალურად ასახოს დედანი თარგმანში.

მსგავსი კონტექსტია **Mic. 5:11** καὶ ἀποφθεγγόμενοι οὐκ ἔσονται ἐν σοί **გამომეტყუელნი** (აღმომჳმოებელნი Geo^{SB}) არა იყვნენ შენდა. Geo^{of} [հարցուկք ոչ եղիցինք քեզ](#), სადაც ქართველი მთარგმნელი ისევ იმავე კალკს აკეთებს, სომეხი კი იმავე ეკვივალენტით თარგმნის.

e. პრევერბები

ძველი ქართული ენა განსაკუთრებით მდიდარია მიმართულებითი და ადგილობითი ზმნისწინებით. პრევერბების მძლავრი სისტემაა ძველსა და საშუალო ბერძნულში, სადაც მოქმედების მიმართულებისა და ადგილის ზუსტად გამოსახატავად ერთმანეთს თავისუფლად ენაცვლებიან ზმნიზედური წარმოშობის წინდებულები და ზმნისწინები. სომხურ ენას კი ზმნისწინთა წარმოება არ ახასიათებს, თუმცა სომხურ ელინოფილურ თარგმანებში შენიშნავენ მათ არსებობას.¹⁹ ზაქარიას წინასწარმეტყველების სომხურ თარგმანში არცერთი ზმნისწინიანი ფორმა შეგვხვდებოდა. თარგმანის დედნის დასადგენად მნიშვნელოვან კრიტერიუმად უნდა მივიჩნიოთ რთული ბერძნული ზმნისწინების გადმოტანა ქართულში. მოვიტანთ მაგალითებს. **Zech. 6:7** ἐπέβλεπον τοῦ περιόδῃσας **მიმოიმსტოვრობდეს მიმოსლვად** [հայէին շրջել](#)

ამ კონტექსტის ქართულ თარგმანში ბერძნული ἐπί ზმნისწინი უჩვეულო მიმო შესატყვისით დასტურდება. როგორც წესი ძველ ქართულ თარგმანებში იგი შემდეგი მნიშვნელობებით გადმოდის ἐπί cum. gen.: ზედა; თანა;-თჳს; მიმართ; მიერ; შორის: cum. dat.: ზედა; თანა; შემდგომად; cum. acc.: ზედა; თანა; მიმართ; მომართ; ძლით; შორის;

¹⁹ ob. Gohar Muradyan, Grecisms in Ancient Armenian (Hebrew University Armenian Studies 13), 2012,

წინაშე; გარე. (ლ. კვირიკა.²⁰). რაც შეეხება *ἐπιβλέπω* (*to look or watch attentively: caringly, with affection or interest*) ზმნის მნიშვნელობას, ნიშნავს დაჟინებულ მზერას, ძირითადი არის *βλέπω* (*see, look (at)*) ვხედავ. მსტოვარი საბას განმარტებით არის *აეშავი მომხილავი ქვეყანისა, გინა მტერთა ლაშქართა და ეგევითართა უცნაურად*. გადავავლოთ თვალი კონტექსტებს ზაქარიას წინასწარმეტყველებაში სხვაგან როგორ არის თარგმნილი აღნიშნული სიტყვა სომხურსა და ქართულ თარგმანში.

Zech. 4:10 οἱ ἐπιβλέποντες ἐπὶ πᾶσαν τὴν γῆν nr hային`` րնդ ամենայն երկիր: რომელიც **ჰხედვენ** ყოველსა ქუეყანასა. Geo^{OJ}, ზედა-დამხედველნი ყოველისა ქუჭყანისანი. Geo^{SB}

Zech. 10:4 καὶ ἐξ αὐτοῦ ἐπέβλεψεν ել ի նմանէ դիտեսց, მისგან **მოიხილა** Geo^{OJ}, და მისგან **ზედ-მოიხილა** Geo^{SB}

Zech. 12:10 ἐπιβλέψονται πρὸς με ել հայեսցին առ իս და **მოიხილონ** ჩემდა, Geo^{OJ}, **მოიხილონ** ჩემდამო Geo^{SB}

περιβλέπω სომხური შესატყვისებია: **հայել** (*look*); **դիտել** (*observe*). ქართული **ხედვა**; **მოხილვა**.

საანალიზო კონტექსტის მიხედვით **მიმო** ზმნისწინი შესატყვისება ბერძნულ **περί**-ს. ვფიქრობთ, **περιοδεύω** (*to go all round*)-ს გავლენით მთარგმნელმა **ἐπὶ** პრევერბი შეცვალა **περί**- თ და თარგმნა **περιβλέπω** (*to look round inquisitively*), რომლის შესატყვისი ზირაქის სიბრძნის ომკურ თარგმანში არის „**მიმოდახედვა**“ **Sir. 9:7** **μη περιβλέπου ἐν ῥύμαις** ნუ **მიმოდახედავ** უბნებსა მას Geo^O. ასეთი შემთხვევები განსაკუთრებით უსვამს ხაზს მთარგმნელის ინდივიდუალობას. ეჭვგარეშეა, რომ ამას ბერძნული ენის გავლენით

²⁰ ბერძნულ-ქართული დოკუმენტირებული ლექსიკონი, სიმონ ყაუხჩიშვილის საერთო რედაქტორობით, პასუხისმგებელი რედაქტორი ლიანა კვირიკაშვილი, თბილისი 2002

ახერხებს, აიძულებს საკუთარ ენას დაძაბოს შინაგანი შესაძლებლობა და მაქსიმალურად მიზამოს სათარგმნ ენას. περιβλέπω

Zech. 6:7 καὶ οἱ ψαροὶ ἔξεπορεύοντο καὶ ἐπέβλεπον τοῦ πορεύεσθαι τοῦ περιδεῦσαι τὴν γῆν καὶ εἶπεν πορεύεσθε καὶ περιδεῦσατε τὴν γῆν καὶ περιώδυσαν τὴν γῆν **և պիսակքն էլանէին հայէին շրջել ընդ ամենայն`` երկիր. և ասէ. Գնացէք և շրջեցարուք ընդ երկիր: Եւ շրջեցան ընդ երկիր:** და ხსედნი იგი **განვიდოდეს** (გამოვიდოდეს J.) და (> J.) **მიმოიმსტოვრობდეს** (მიმოიმსტრობდეს J.) **მიმოსლვად** ქუეყანისა; და ჰრქუა (+მათ O): **მოვლეთ** ქუეყანაჲ! და **მოვლეს** ქუეყანაჲ (და-ქუეყანაჲ > O.). Geo^{OJ}

Zech. 1:10 τοῦ περιδεῦσαι τὴν γῆν **շրջել ընդ երկիր:** მიმოსლვად ქუეყანისა. Geo^{OJ}, გარემოვლად ქუეყანისა. Geo^{SB}

Zech. 1:11 περιωδέκαμεν πᾶσαν τὴν γῆν **Շրջեցաք ընդ ամենայն երկիր** მოვლეთ ყოველი ქუეყანა Geo^{OJ}, გან-მე-მოვსწყლეთ (err) ყოველი ქუეყანა Geo^{SB}

μετά მიმო

μετακινέω (*to shift the position of: to transform, alter: pass.*) **փոփոխել** (*verb active To change, to alter, to vary, to modify*) მიმორყევა

Zech. 13:1 ἐν τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ ἔσται πᾶς τόπος διανοιγόμενος ἐν τῷ οἴκῳ Δαυὶδ *fin. W' Q'-449 130' AethArab Th. O] + (⌘ B-S-V 22-48-763 Syh) και τοις κατοικουσιν ιερουσαλημ (+ και 198 233' 534' Bo Cyr.Hi.) εις την(> 231) μετακινήσιν (μετοικήσιν II') και εις τον ραντισμον (χωρισμον B-S*) rel.(86^{xt}) = MT↓fin.] α' + και τοις καθημενοις εν ιερουσαλημ και εις την μετακινήσιν και εις τον ραντισμον***Յաւուր յայնմիկ ելիցի ամենայն տեղի բացեալ տանն Դաւթի ի փոփոխումն և ի սրսկումն** მას დღესა შინა იყოს ყოველი ადგილი სახლსა დავითისა და მკვდრთა იერუსალჴმისათა **მიმოსარყეველად** და საპკურებელად. Geo^{OJ}

როგორც ვხედავთ, ქართულსა და სომხურ თარგმანში სეპტუაგინტას ვარიანტებიდან მომდინარე ცვლილებას, თუმცა არა ერთნაირად. ეს და სხვა ასეთი შემთხვევები უაღრესად

მნიშვნელოვანია ზაქარიას წინასწარმეტყველების ქართული და სომხური თარგმანის დედნის ტექსტუალური ტიპის დასადგენად, მაგრამ ჩვენთვის ახლა არანაკლებ საინტერესოა μετακινέω-ს სომხური და ქართული შესატყვისის გარკვევა. მოძრაობის აღმნიშვნელი ეს სიტყვა-ტერმინი კარგად არის ცნობილი ბერძნული ფილოსოფიისა და ქრისტიანული ღვთისმეტყველებისთვის. წმიდა წერილის ქართულ თარგმანში μετακινέω ეკვივალენტია შერყევა.

Isa. 54:10 οὐδὲ οἱ βουνοὶ σου μετακινήσονται [և փոփոխել գբլուրս](#) და არცაღა ბორცუნი მისნი შეირყინენ. Geo^o

Col. 1:23 μὴ μετακινούμενοι ἀπὸ τῆς ἐλπίδος τοῦ εὐαγγελίου [անշարժք ի յուսոյ անստարանին](#) შეურყევლნი სასოებისა მისგან სახარებისა²¹

δῖά ზედა-მი

διοδεύω ([δῖά, ὀδεύω, 'make way through', travel (go) through) [ելանել](#) (go out) ზედა-მიმავალი
Zech. 7:14 ἢ γῆ ἀφανισθήσεται κατόπισθεν αὐτῶν ἐκ διοδεύοντος καὶ ἐξ ἀναστρέφοντος
[և երկիրդ ապականեսցի զկնի նոցա, զի ոչ որ իցէ որ ելանիցէ դառնայցէ և](#) ქუეყანად ესე განირყუნეს შემდგომად მათსა ზედა-მიმავალთაგან მისთა რომელნი იქცევიათ მას ზედა.

ქართული ენისთვის რთული აღმოჩნდა δῖά (through) წინდებულის/ზმნისწინის ზუსტი ეკვივალენტის შექმნა, არამხოლოდ ზაქარიას წინასწარმეტყველების თარგმანში, არამედ მთელ ქართულ ნათარგმნ მწერლობაში. δῖά მიერ, -გან; ძლით; ჳელითა; საშუველობითა, მესაშუველობითა, შუვამდგომელობითა; გამო,-თვის, რამეთუ (ლ.კვირიკ.). ვფიქრობთ, დედანი სომხური რომ ყოფილიყო ქართველი „რომელი გამოვალს“ თარგმნიდა, რაც გაცილებით მარტივია, ვიდრე „ზედა-მიმავალი“.

ἐκ გამო

Zech. 8:22 ἐκζητέω (1. to look for, search 2. to engage oneself earnestly and devotedly in (+ acc) Zc 8.21 ἐκζητήσαι τὸ πρόσωπον κυρίου (//δέομαι) 3. to ask for (sth τι) as of right 4. to demand an

²¹ <http://titus.fkidg1.uni-frankfurt.de/texte/etcs/cauc/ageo/nt/pavlecd/pavle.htm>

account of: + acc, 5. to undertake an investigation) გამოძიება **խնդրել** (*To ask, to solicit; to implore, to demand, to request, to entreat, to search for*)

Zech. 8:22 **ἐκζητήσῃ** τὸ πρὸς ἄνθρωπον κυρίου გამოძიებად პირსა უფლისა Geo^{OJ} [խնդրել](#) [զերեսս](#) [Տեսան](#)

Zech. 8:21 **ἐκζητήσῃ** τὸ πρὸς ἄνθρωπον κυρίου [խնդրել](#) [զերեսս](#) [Աստուծոյ](#) >OJ

cf. Ezr. 4:2 **ἐκζητοῦμεν** τῷ θεῷ ὑμῶν **ვითხოვთ** ([խնդրեսցուք](#)) უფლისაგან, ღმრთისა თქუენისა, Geo^{JIDFS}

ἐκ პრევერბის გარეშე **ζητέω**-ს ზაქარიას წინასწარმეტყველების ქართულ თარგმანში შეესაბამება „მოძიება“ სომხურში კი **խնդრել**.

Zech. 11:16 **διεσκοπισμένον** ὅς μὴ ζητήσῃ განზნებულ იგი არა მოძიოს Geo^{OJ} [զցուեսայն](#) [ոչ](#) [խնդրիցէ](#)

Zech. 12:9 **ζητήσῃ** τὸν ἐξ ἄρα მოვიძიო ავოცად Geo^{OJ} [խնդრესցի](#) [բանսայ](#)

խնդრել ზმნა ზაქარიას წინასწარმეტყველებაში **αἰτέω** (*to ask for mid., + of the acc. of the thing asked for Zech. 10:1*) ზმნის შესატყვისიცაა.

Zech. 10:1 **αἰτήσθε** ὑετὸν παρὰ κυρίου ითხოვდით უფლისაგან Geo^{OJ} [խնդրესք](#) [ի](#) [Տեսան](#)

აქედან იმ დასკვნის გამოტანა შეიძლება რომ ქართველ მთარგმნელს შეუძლია სხვადასხვა ძირიდან აწარმოოს **ძიება** და **თხოვნა**, სომეხს კი არა.

ἐκπίνω (*to drink out or off*) გამოწოვა [ըմպել](#) (*To drink*)

Zech. 9:15 **ἐκπίονται** αὐτοὺς 3° W^o(407^{txt}) B-S* AethArab] τὸ αἶμα αὐτῶν rel.(Tert,) [արբցեն](#) [զարիւն](#) [լոցա](#) გამოწოონ სისხლი მათი Geo^{OJ} cf. შესუმენ სისხლსა მათსა Geo^{SB}

ჰაპაქსია სეპტუაგინტაში. ოშკის მთარგმნელი ერთი მხრივ სემანტიკურად თარგმნის მეორე მხრივ ფორმალურად. **ἐκ** (*from, out of*) გამო; **πίνω** (*drink*) წოვა. იდიომატური გამოთქმაა,

კონტექსტით შურისძიების ერთ-ერთ ფორმაზეა საუბარი „განლინენ იგინი და დაჰვლნენ ქვითა შურდლისადთა. და გამოწრონ სისხლი მათი“.

ἐκσπᾶω (*to draw out*) გამოტაცება *ღერძანელ (To save, to deliver; to rid, to clear away, to take away, to release, to rescue.)*

Zech. 3:2 ἄς δαλδς ἐξεσπασμένος ἐκ πυρδς ვითარცა მუგუზი გამოტაცებული ცეცხლისაგან? Geo^{OJGSB} [ჰერელ ქჰასნდოქ მჰღერდესელ ჰ ჰრქ](#):

Amos 4:11 ἄς δαლდς ἐξεσπασμένος ἐκ πυρδς ვითარცა მუგუზნი გამოტაცებულნი ცეცხლისაგან Geo^{OJ} [ჰერელ ქჰასნდოქ ღერდესელ ჰ ჰრქ](#).

ἐπανάγω (*bring up*) *ჰასნელ (take out)* აღმოყოფა

Zech. 4:12 τῶν ἐπιχεόντων καὶ ἐπαναγόντων [აჰქასნელესელ ჰ ჰ ჰქჰ ᰄასნელესელ](#) რომელნი შთაასხმენ და აღმოჰყოფენ Geo^{OJ}, ზედ-მასხმელთა და ზედ-მავსებელთა Geo^{SB}

f. ბერძნულ სიტყვათა ეტიმოლოგიური თარგმანები ქართულში, სომხურში კონტექსტუალური

საბრძოლო მოქმედების, დასჯის სემანტიკის მქონე იდიომატურ გამოთქმებში ბერძნული პოლისემანტური ზმნა *παραιτάσσω (1. to draw up in battle-order: pass. 2. mid. to do battle: s troops, Zc 10.5; the God of Israel, + ἐν ('against') τινί Zc 14.3. 3. mid. to make preparations for: + acc 4. pass, to stand mentally prepared to act: + final inf. Zc 1.6;)* ზაქარიას წინასწარმეტყველებაში ხუთჯერ არის ნახმარი, რომელსაც ქართულ თარგმანში ოთხ

შემთხვევაში ერთი ძირიდან ნაწარმოები სიტყვა შეესაბამება ერთ შემთხვევაში კი სხვა. ქართველი მთარგმნელი ცდილობს მაქსიმალურად ზუსტად თარგმნოს ბერძნული, ამოდის სიტყვის ძირეული მნიშვნელობიდან, როგორც სხვა ბევრ შემთხვევაში. სომეხი მთარგმნელი კონტექსტის მიხედვით ცვლის ეკვივალენტს და სამ სხვადასხვა ძირიდან ნაწარმოებ შესატყვისს გვთავაზობს. ქართველი მთარგმნელისთვის გაცილებით იოლი იქნებოდა ეთარგმნა უკვე გამარტივებული კონტექსტები დედანი რომ სომხური ჰქონოდა.

ყასურასთელ (*verb active To make ready, to prepare, to dispose, to fit up, to accommodate, to get ready.*) **განმზადება/განწესება**

კარცელ (*verb active To put in order, to arrange, to dispose, to assign, to destine; to designate: to enjoin, to marry, to espouse.*) **განწყობა/განწესება**

დასკასთელ (*clash*) **განწყობა**

თაყ (*To give*) **ყასურაყ** (*noun War, battle, fight, combat.*) **წყობა/განწყობა**

			OJ	(G)SB
Zech. 8:15	παρατέταγμα	ყასურასთელაყ	განმზადებულ ვარ	ეგრეთ განმიწესებიეს
Zech. 1:6	παρατέτακται κύριος παντοκράτωρ	კარცელაყ სქრ სამსასკაყ	განწყობილ არს უფალი ყოვლისა მპყრობელი	განაწესა უფალმან ყოვლისა მპყრობელმან
Zech. 14:3	παρατάξεται ἐν τοῖς ἔθνεσιν ἐκείνοις καθὼς ἡμέρα παρατάξεως αὐτοῦ ἐν ἡμέρᾳ πολέμου	თაყელ ყასურაყ რნჲ ააყყან რნჲ აყნთაჲს ჲყრელს ჯათორ	ეწყოს (ეწიოს J) წარმართთა, ვითარცა დღეთა წყობისა მისისათა დღესა	გამოვიდეს უფალი და განეწყოს ნათესავთა მათ მიმართ,

		დასკათი ქიქი კათი ყათხრაღი :	მას ბრძოლისასა.	ვითარცა დღესა წყობისა მისისასა, დღესა შინა ბრძოლისასა.
Zech. 10:5	παρατάσσονται διότι κύριος μετ' αὐτῶν	ს დასკათხეღი , ღი სქე ქი სიყა ს	და განეწყვენ, რამეთუ უფალი მათ თანა არს.	განეწყვენ, რამეთუ უფალი მათ თანა არს.
Zech. 14:14	ὁ Ἰουδας παρατάσσεται ἐν Ἱερουσαλημ	ს ჰიქა დასკათხეღი ქერიასაღი ,	და იუდაჲ განეწყოს იერუსალჴმსა ზედა	და იუდაჲ განეწყოს იერუსალჴმსა ზედა

τάσσω *to station [τινα]; to post sb before, to set sb before [τινά τινι]; to set [τι]; to set sth before sb [τί τινι]; to set up [τι]; to set sb against sb [τι πρὸς τινα]; to set, to put (a feeling) [τι].*

პოლისემანტური ბერძნული ზმნა, რომლიც ებრაისტული ფრაზის ერთ-ერთი შემადგენელი ნაწილია, მას ზაქარიას წინასწარმეტყველების ქართულ თარგმანში „წეს“ ძირიდან ნაწარმოები სიტყვები შეესაბამება, რომლის მნიშვნელობის დადგენაც კონტექსტის მიხედვითაც კი რთულია. სომხურ თარგმანში ეკვივალენტები არამყარია. **1. կարգել** (*verb active To put in order, to arrange, to dispose, to assign, to destine; to designate: to enjoin, to marry, to espouse.*), **2. դնել** (*verb active To put, to place, to set, to lay down, to instate, to install; to dispose, to constitute.*), **3. յարդարել** (*To fit up, to put, to set in order, to arrange, to adjust, to prepare, to make up, to fashion, to adorn, to dispose, to accommodate, to accord.*). როგორც ჩანს, სომეხი მთარგმნელი რთულად გასაგები კონტექსტის გახსნას ცდილობს.

			Օյ	(G)SB
Zech. 7:12	τὴν καρδίαν αὐτῶν ἔταξαν ἀπειθῆ	և գսիրտս իւրեանց^[73] կարգեցին անհնագանդս ``	და გულნი მათნი დააწესნეს ურჩნი	და გულნი მათნი დააწესნეს ურჩებად
Zech. 7:14	ἔταξαν γῆν ἐκλεκτὴν εἰς ἀφανισμόν	և եղին գերկիրն ընտիր յապականութիւն:	დააწესეს ქუეყანაჲ განსარყუნელად.	დააწესეს რჩეული უჩინო- საქმნელად.
Zech. 10:3	τάξει αὐτοὺς ὡς ἵππον εὐπρεπῆ	և յարդարեսցէ գնտսս իւր իբրև գերիվար գեղեցիկ	დააწესნეს იგინი ვითარცა ცხენნი შუენიერნნი	და დააწესნეს იგინი, ვითარცა ცხენი მისი შუწნიერი ბრძოლასა შინა.
Zech. 10:4	καὶ ἐξ αὐτοῦ ἐπέβλεψεν καὶ ἐξ αὐτοῦ ἔταξεν	և իմանէ դիտեաց, և ի նմանէ յարդարեաց,	მისგან მოიხილა და მისგან დააწესა.	და მისგან ზედ- მოიხილა და მისგან განაწესა.

Zech. 4:7 **κατορθῶ** (*to set upright, erect; ὀρθός, ἡ, ὄν straight, right*) **წარმართება** **կալ** (**կանգნել**) (*stand, To raise, to lift up, to set up, to erect, to found, to build, to construct*) Zech. 4:7 τίς εἶ σὺ τὸ ὄρος τὸ μέγα πρὸ προσώπου Ζοροβαβελ τοῦ κατορθῶσαι ვინ ხარ შენ, მთაჲ ეგე დიდი წინაშე

პირსა ზორაბაბელისსა წარმართებად. [იქსა იოი, ქსათინ^{\[39\]}მსხ, კანცნესა სათაგი ღირაქარქი,](#)

ნათელია რომ ქართველი მთარგმნელი სიტყვის ძირეული მნიშვნელობიდან ამოდის ოპმბ, რ, ონ მართალი, სწორი. ამასთანავე κατά „წარ“ ზმნისწინსაც თარგმნის. სომეხი მთარგმნელი კონტექსტუალურ თარგმანს აკეთებს „მდგომარე“. იქნებ არც შეუძლია სომხურ ენას ზუსტი ადეკვატი შექმნას. მცირე წინასწარმეტყველთა წიგნებში სხვაგან მიქეას წიგნშია κατορθბა მიმღეობური ფორმით Mic. 7:2 [კათობმნ ონ ონმრპაოიო ოსჰ ოპარჰეი](#) რომელმანმცა წარმართა კაცთა შორის, არა იპოვბის Geo^{of} [სე ნე ცოი იოიჰე ი მსე მაროქსან.](#) ქართულ თარგმანში იგივე ადეკვატია, ხოლო სომხურში [იოიჰე](#) (*adjective Straight, upright, direct, just, correct, honest, accurate, equitable*).

ზაქარიას წინასწარმეტყველების სომხურ თარგმანში [კსაქ \(კანცნესე\)](#) (*stand, To raise, to lift up, to set up, to erect, to found, to build, to construct*) ზმნა შეესაბამება ბერძნულ [მუნა](#) (*remain, stay*); [გება](#) (*უმრავლეს ჟამიერ ყოფა. გ ე ბ ა დ ითქმის მოცდა. საბა*). სემანტიკურად ქართული შესატყვისი უფრო ფართოა, ვიდრე სომხური. Zech. 14:10 [Ραμα δὲ ἐπὶ τόπου μενεῖ](#) [სე ჴოამ ი თნეიოე იოიოი კაგგე](#) ხოლო რამაჲ ადგილობანს ეგოს. Geo^{of}

შემდეგი მაგალითებიდან კარგად ჩანს მკვეთრი განსხვავება ქართულსა და სომხურ თარგმანებს შორის.

Zech. 4:9 [ἐπιτελέω](#) (*end, finish, complete, perform, bring about; erect. τέλος, οὐς, τὸ end*) [აღსრულება კსაქ \(კანცნესე\)](#) (*stand, To raise, to lift up, to set up, to erect, to found, to build, to construct*)

Zech. 4:9 [αἱ χεῖρες αὐτοῦ ἐπιτελέσουσιν αὐτόν \(τὸν οἶκον\)](#) [ღნეი ოიოი კანცნესეგენ ცოი.](#) ([თსანე](#)) კელთა მისთა [აღსრულონ](#) (განასრულონ Geo^{sb}) იგი (სახლი)Geo^{of}

დედანი რომ სომხური იყოს ქართულ თარგმანშიც უეჭველად „სახლის აღმართვა“ იქნებოდა „სახლის აღსრულების“ ნაცვლად.

δυναμς, εως, ἡ (*power, might, strength, force*) ძირეული მნიშვნელობაა „ძალა“, რომელიც შენარჩუნებულია ამ ბერძნული ძირით ნაწარმოები სიტყვების ქართულ თარგმანში, განსხვავებით სომხურისაგან.

qorurhin (*power*) Zech. 4:6 οὐκ ἐν δυνάμει μεγάλη ἰς qorurhian uhsay არა ძალითა მრავლითა Geo^{OJ}; არა ძალისა მიერ დიდისა Geo^{SB}

tskharanayg (*weaken*) Zech. 8:6 ἀδυνατήσῃ tskharanayg ἰς შეუძლებელ არს Geo^{OJ}; უკეთუ უძალობდეს Geo^{GSB}

katrasihar (*triumph*) Zech. 7:10 μή καταδυναστεύετε φη' katrasihar, ნუ ჰმძლავრობთ Geo^{OJGSB}

ἔσχατος, ἡ, ον (*last.*) jstuy (*adverb After, then, afterwards, after that.*) უკუანასკნელი

Zech. 14:8 τὸ ἥμισυ αὐτοῦ εἰς τὴν θάλασσαν τὴν ἐσχάτην ეს ესე სორა ἰ ბიქს ἰრ jstuy. ზოგი მისი ზღუასა მას უკუანასკნელსა. Geo^{OJ}

სხვა მცირე წინასწარმეტყველთა წიგნებში ბერძნულ *ἔσχατος, ἡ, ον (last.)* შეესატყვისება სომხური *jstih* (*behind, last*) *ქერჯინ (last)* *კასთარელ (complete)*. ქართულ თარგმანში კი უკუანასკნელი.

Mic. 4:1 καὶ ἔσται ἐπ' ἐσχάτων τῶν ἡμερῶν ეს ლიქი ქასორა jstih და იყოს უკუანასკნელთა დღეთა Geo^{OJ}

Joel 2:20 εἰς τὴν θάλασσαν τὴν ἐσχάτην ἰ ბიქს ქერჯინ. ზღუა[სა] მას უკუანასკნელსა. Geo^{OJ}

Hag. 2:9 τοῦ οἴκου τούτου ἡ ἐσχάτη თანქ ასორიქს ქერჯინქ სახლისაჲ ამის უკუანასკნელი Geo^{OJ}

Hos. 3:5 ἐπ’ ἐσχάτων τῶν ἡμερῶν [\[საოცრე სართარაძე\]](#): უკუანადსკნელთა დღეთა. Geo^{OJ}

გ. სხვადასხვა ლექსიკური ერთეული

მიტევების, შენდობის, წყალობის სემანტიკის მქონეა ბერძნული **ἐξιλάσκομαι**-ს (*to propitiate*²²) ქართული შესატყვისი **ლხინება/წყალობა**. აღნიშნული სიტყვა ზაქარიას წინასწარმეტყველებაში ორჯერ გვხვდება. როგორც ვხედავთ ომკური თარგმანი ერთსა და იმავე ეკვივალენტს უსადაგებს, გელათური კი ცვლის, თუმცა შინაარსობრივად ძირეულ მნიშვნელობას არ სცილდება. სომეხი მთარგმნელი რთული ამოცანის წინაშე დგას. იგი აქაც არ აკეთებს სიტყვასიტყვით თარგმანს, მის მიერ მოძებნილი ეკვივალენტები უფრო სემანტიკური თარგმანის შთაბეჭდილებას ტოვებს. 1. **ხაუთოიქის** (*noun Conciliation, reconcilment, propitiation, peace, arrangement.*) 2. **ათაყელ** (*verb active To pray, to beseech, to request, to supplicate.*), რომელიც ზაქარიას წინასწარმეტყველებაში შეესაბამება **δέομαι** (*ask, pray, beg*) ვედრება. Zech. 8:21 **δεηθῆναι** τοῦ προσώπου κυρίου **Αθαყელ** **ღერესა** **სეათნ** **ვევედრნეთ** პირსა უფლისა Geo^{OJ}; ვედრებად პირისა უფლისა Geo^{SB}

			OJ	(G)SB
Zech. 8:22	καὶ ἤξουσιν λαοὶ πολλοὶ καὶ ἔθνη πολλὰ ἐκζητῆσαι τὸ πρόσωπον κυρίου παντοκράτορος ἐν Ιερουσαλημ καὶ τοῦ ἐξιλάσκεσθαι W]	[ლ სესესენი ძილ [ლილირე [რადიარ^[90]ქინი [რელ ღერესა [სეათნი სამნასკ [აჟი [ხეროუსაჟელ, ლ	და მოვიდოდნან სხუანი მრავალნი ნათესავნი გამოძიებად პირსა უფლისა ყოვლისა მპყრობელისასა იერუსალჴმს და	ლხინებად- ყოფად პირი უფლისაჲ.

²² Liddell-Scott, *Greek Lexicon*

	<p>ἐξίλασθαι (του ἐξιλ. S^c 36-49-410) B-S-V L^o-49'-410- 770^c C-68 Tht.: τὸ πρόσωπον κυρίου</p>	<p><u>ხაუთეცივანქ</u> ``<u>qerxuu</u> <u>Staan:</u></p>	<p>ლხინებისა თხოვად პირისაგან უფლისა.</p>	
Zech. 7:2	<p>καὶ ἐξάπεστειλεν εἰς Βαιθλ Σαρασαρ καὶ Ἀρβεσεερ ὁ βασιλεὺς καὶ οἱ ἄνδρες αὐτοῦ τοῦ ἐξίλασθαι τὸν κύριον</p>	<p><u>ქ</u> <u>აოაქეაგ</u> <u>ქ</u> <u>ქექეაქ</u> <u>საარა</u> <u>ააქ</u> <u>ქ</u> <u>აროააქ</u> ` <u>ქაგ</u> <u>აოქქ</u> <u>ქ</u> <u>აქქ</u> <u>ქიქანგ</u> `` <u>აქაქქ</u> <u>qstx:</u></p>	<p>და მიავლინა ბეთელდ არასარ და არბესაგერ მეფემან და კაცთა მათ მისთა ლხინების-ყოვად (ლხინებისა-ყოვად J.) მათოჯს უფლისა წინაშე.</p>	<p>მოწყალე- ყოვად უფლისა.</p>

ἔκστασις, εως, ἦ (*loss of mental equilibrium, displacement of mind*)

ωἠ (*interjection 1. Ah, oh: noun 2. Fear, dread, terror, apprehension.*)

ὑαღისაყ (*Torment, torture, anxiety, anguish, perplexity, embarrassment, trouble, crisis, fit, agitation, decisive moment, alarm.*)

საყუილ, საყუიქილ (*noun Stupefaction, astonishment, surprise, surprisal.*)

განკვრევა/ განკროთმა („შესულევა“, „დაკვრევა“, „უგონო ქმნა“, „განცოთმა“, „განბნევა“, „აღდგინება“, „განგარევა“, „შეცოთმა“, „შეკროთმა“, შინება, გაკვირება, გაოცება (ილ. აბულაძე))

			Geo ^{OJSB}
Zech. 14:13	καὶ ἔσται ἐν τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ ἔκστασις κυρίου ἐπ’ αὐτοὺς μεγάλη	<u>Եւ եղիցի</u> <u>յաւուր</u> <u>յայնմիկ</u> <u>ահ</u> <u>մեծ</u> <u>ի Տեառնէ</u> <u>ի վերայ</u> <u>սոցա</u> .	და იყოს განკვრვება (განკვრომა Geo ^{SB}) უფლისა-მიერ მათ ზედა მას დღესა შინა Geo ^{OJ}
Zech. 12:4	πατάξω πάντα ἵππων ἐν ἐκστάσει	<u>հարիցց</u> <u>ամենայն</u> <u>երիվար</u> <u>տագնապաւ</u>	მოვსრა ყოველი ცხენები განკვრვებითა Geo ^{OJ} დავსცე ყოველი ცხენი განკვრომილებითა Geo ^{SB}
Hab. 3:14	διέκοψας ἐν ἐκστάσει κεφαλὰς	<u>Խորտակեցեր</u> <u>սապուփեսաւ</u> <u>բզզուխս</u>	შეჰმუსრნენ განკვრვებითა თავნი ძლიერთანი

πνεῦμα, ατος, τὸ შესატყვისად ზაქარიას წინასწარმეტყველების სომხურ თარგმანში ხუთჯერ არის ჩიჟი სული, ხოლო ერთხელ **ჩიჟ** ქარი. **Zech. 5:9** πνεῦμα ἐν ταῖς πτέρυξι αὐτῶν և ჩიჟ ի ბეს სოցა სული იყო ფრთეთა მათთა Geo^{OJ} და ერთხელ **აჟი (იეს)** (*noun Devil, demon, evil spirit, ghost*) **Zech. 13:2** τὸ πνεῦμα τὸ ἀκάθαρτον ἔξαρῶ ἀπὸ τῆς γῆς ვაჟა აჟი բարձից ქերկრէ: სული არაწმიდაა აღვკოცო ქუეყანით. Geo^{OJ}

Zech. 1:6 ἐντέλλομαι ἐν πνεύματι [գոր ես](#) [սպասուիրեն](#) [Հոգով](#) [խնով](#), om Geo^Օ

Zech. 4:6 ἐν πνεύματί μου λέγει κύριος παντοκράτωρ [այլ](#) [Հոգով](#) [խնով](#), [սսէ](#) [Տէր](#) [սսննսկսլ](#):
არამედ სულითა ჩემითა - იტყვს უფალი ყოვლისა მპყრობელი. Geo^Օ

Zech. 7:12 ἔξαπέστειλεν κύριος παντοκράτωρ ἐν πνεύματι αὐτοῦ ἐν χερσὶν τῶν προφητῶν τῶν
ἔμπροσθεν [սսսսსსს](#) [Տէր](#) [սսննսկսլ](#) [Հոգով](#) [խրով](#) მოავლინა უფალმან ყოვლისა
მპყრობელმან სულითა თვისითა Geo^Օ

Zech. 12:1 πλάσσω πνεῦμα ἀνθρώπου ἐν αὐτῷ [հասսասս](#) [գոգի](#) [մարդով](#) [խնմ](#): დაჰბადებს
სულსა კაცისასა მას შინა. Geo^Օ

Zech. 12:10 πνεῦμα χάριτος [հոգի](#) [չնորհաց](#) სული მადლისაჲ

h.

სასულე ინსტრუმენტზე დაკვრა ზაქარიას წინასწარმეტყველების სომხურ თარგმანში
გამოხატულია [փող](#) [հարկանել](#) სინტაგმით, სიტყვასიტყვით „საყვირის კვრა“. დედანი რომ
სომხური ყოფილიყო შესაძლოა ქართულადაც ასე ეთარგმნათ. ქართულ ორიგინალურ
მწერლობაშიც გვაქვს „[ბუკსა](#) [ჰკრეს](#) და წინწილანი დაატკობდეს მათთა ხმათა.“

Zech. 9:14 ἐν σάλπιγγι σαλπιεῖ საყვრითა დაჰბეროს [փող](#) [հարցէ](#)

Hos. 5:8 σαλπίζατε σάλπιγγι დაუბეროთ ნესტუსა [Փող](#) [հարէք](#)

Joel 2:1 σαλπίζατε σάλπιγγι დაჰბერეთ ნესტუსა [Փող](#) [հարէք](#)

Joel 2:15 σαλπίζατε σάλπιγγι დაჰბერეთ ნესტუსა [Փող](#) [հարէք](#)

**i. სომხური ვერ აწარმოებს ზოგიერთი ზმნის ორგანულ ფორმას
მცირე წინასწარმეტყველთა წიგნების თარგმანში.**

θεμελιόω (*found, establish, strengthen*) [արկանել](#) (*throw*) [հիմն](#) (*foundation*) დაფუძნება

Zech. 8:9 θεμελιώται ὁ οἶκος κυρίου არկէք հիմն տան Տեան დაფუძნებულ არს სახლი ესე უფლისა Geo^{OJ}

Zech. 12:1 θεμελιῶν γῆν արկ հիմունս երկրի, დააფუძნա ქუეყანა Geo^{OJ}

Zech. 4:9 ἐθεμελίωσαν τὸν οἶκον հիմն արկին տանդ დააფუძნეს სახლი Geo^{OJ}

Amos 9:6 ἐπὶ τῆς γῆς θεμελιῶν ქერկիր հաստատ, ქუეყანასა ზედა დააფუძნებს, Geo^{OJ}

Hag. 2:18 ἐθεμελιώθη ὁ ναὸς κυρίου ანსკაუ հիմն տաճարի Տեան, დაეფუძნა ტაძარი უფლისა, Geo^{OJ}

cf. **Ezr. 3:10** καὶ ἐθεμελίωσαν τοῦ οἰκοδομησαὶ τὸν οἶκον κυρίου Եւ արկին հիմն եսկասն շինել գտունն Տեան, და დადევს საფუძველი და იწყეს შენებად სახლსა მას უფლისას. Geo^{JIDFS}

Ezr. 3:6 ὁ οἶκος κυρίου οὐκ ἐθεμελιώθη თანն Տեան ոչ եսէք հիմն արկէայ: და სახლისა მის უფლისა არღარა დადებულ იყო საფუძველი. Geo^{JIDFS}

διαμαρτύρομαι (*to testify: an angel, rcproc; xiva Zc 3.6. μάρτυς, μάρτυρος, ὁ witness*) դնել (put) վկայութիւն (witness) წამება (მოწამე-ყოფა, დამოწმება ილ. აბულაძე)

Zech. 3:6 καὶ διεμαρτύρατο ὁ ἄγγελος κυρίου πρὸς Ἰησοῦν λέγων Եւ դնէք վկայութիւն հրէշտակն Տեան ընդ Յեսուայ եւ ասէք: და უწამებდა ისუეს და ჰრქუა Geo^{OJ}, და წამებდა ანგელოზი უფლისა იისუას მიმართ მეტყუჭლი: Geo^{SB}

Mal. 2:14 κύριος διεμαρτύρατο ἀνὰ μέσον σοῦ Տէր եղ ուխտ ի սէջ ք (უფალმა დადო ფიცი შორის შენსა) უფალი გიწამებდა შორის შენსა Geo^{OJ}

σημαίνω (*to give signal, indicate: + dat. pers., Zc 10.8.*) აჟი (notice, advice) ათნსელ (make)

Zech. 10:8 σημανῶ ἀπτοῖς καὶ εἰσδέξομαι ἀπτούς Աჟი արարից ἰنگუა եւ ἔნსკაყց գնოსა ვაუწყო მათ და შევიწყნარნე იგინი Geo^{OJ}, აღვნიშნენე იგინი და შევიწყნარნე იგინი Geo^{SB}

ἐορτάζω (*celebrate a festival*) ათნსელ (make) თონ (feast, holiday) დღესასწაულობა

Zech. 14:16,18, 19 τοῦ ἑορτάζειν τὴν ἑορτὴν τῆς σκηνοπηγίας აძინել ცთონ საუღაპრაჰარაგნ: (გაკეთო (მოწყო) კარვის დგმის დღესასწაული) დღესასწაულობად დღესასწაულსა მას კარვობისასა Geo⁰¹

ἀποκρίνομαι (*answer, reply*) ყასთაჰასანი (*answer*) საქ (*give*) მიგება Zech. 1:6,10,11,12,13; 3:4; 4:6,11; 6:4,5

αἰσχύνομαι (*exclus. mid. and pass. be ashamed*) სალო (*shame*) ქინელ (*be*) რცხვენა

Zech. 9:5 ἦσχύσθη ἐπὶ τῷ παραπτώματι αὐτῆς სალო ელი ქ ქერაქ სანგანაგ ქეროგ ჰრცხვენა შეცოდებითა თვისითა

Joel 1:12 ὅτι ἦσχυσαν χαρὰν οἱ υἱοὶ τῶν ἀνθρώπων ქ სალო არაქინ გურაქოქინ ნრქიქ მარქლან: რამეთუ არცხვნეს სიხარულსა მეთა კაცთასა. Geo⁰¹

ἐπιλαμβάνομαι (*take hold of, grasp, catch w. gen. or acc*) ქონ (*handful, fist*) სარქანსელ (*strike*)
შეპყრობა/ პყრობა/ შებმა-ყოფა

Zech. 8:23 ἐπιλάβωνται τοῦ κρασπέδου ἀνδρὸς ქონ სარქანსელს გეროჯაქელ სონ შეუპყრან ფესვ კაცისა Geo⁰¹

Zech. 8:23 ἐὰν ἐπιλάβωνται δέκα ἄνδρες ἐκ πασῶν τῶν γλωσσῶν τῶν ἐθνῶν ქონ სარქანსელს სარქ სასან სანსანსან ქეგოაგ აგაგაგ შებმა-უყონ ათთა კაცთა ყოველთაგან ენათა წარმართთა Geo⁰¹

Zech. 14:13 ἐπιλήψονται ἕκαστος τῆς χειρὸς τοῦ πλησίον αὐτο ელ ქონ სარქანსელს ქერაქანსქიქ ქ ღენანს ქსქქქი ქეროქ, და უპყრას კაცად-კაცადმან ჳელი მოყუსისა თვისისა Geo⁰¹

j. ის, რაც ერთი შეხედვით სომხური შეიძლება გვეგონოს

σῦμψυτος, ον (*adjective. literally-planted together, grown together; figuratively united with, closely identified with, one with*)

Zech. 11:2 κατεσπάρσθη ὁ δρυμὸς ὁ **σῦμψυτος** πᾶσι γεωμ. ἀνισοῦσιν **ἰσὺσὶ**: დაეცა მალნარი იგი **წმირი ნერგი** Geo^{OJ} დაიფხურა მალნარი **ნერგოანი** Geo^{SB}

თუ ამ კომპოზიტს დავშლით მივიღებთ **φυτόν, τὸ, (φύα)** (*that which has grown, a plant, tree*)

σύν (*prep with*) თუ ქართველი მთარგმნელი სეგმენტებად დაშლიდა და ზუსტად თარგმნიდა, მიიღებდა „თანანერგს“, როგორც ახალი აღთქმის მთარგმნელმა გააკეთა Rom. 6:5 εἰ γὰρ **σῦμψυτοι** γεγόναμεν რამეთუ უკუეთუ **თანა-ნერგ** ვექმნებით.²³

სომხური კომპოზიტი ასე დაიშლება **ἰσὺσὶ** (*plant*) **ἰσὺσὶ** (*dense*). ე.ი. ნერგწმირი

თუ ქართველი მთარგმნელი სომხურიდან თარგმნის, არ გაუჭირდებოდა „წმირი ნერგის“ ნაცვლად „ნერგწმირი“ კომპოზიტი გაეკეთებინა. ამოსის წინასწარმეტყველებაშიც არის იგივე ბერძნული სიტყვა, მაგრამ ოშკური მთარგმნელი **ნერგოვან** სიტყვით თარგმნის, სომხურში კი ეკვივალენტი უცვლელია.

Amos 9:13 πάντες οἱ βουνοὶ **σῦμψυτοι** ἔσονται ἰσὺσὶν ἰσὺσὶν **ἰσὺσὶ**: ყოველნი ბორცუნი **ნერგოვან** (**ნერგოან** Geo^{GSB}) იყვნენ Geo^{OJ}

ვფიქრობთ, აქ კონტექსტს უნდა მივაქციოთ ყურადღება და **δρυμὸς, ὁ**, სიტყვის მნიშვნელობა გავარკვიოთ. **δρυμὸς, ὁ**, *coppice, thicket: where wood is collected*, მალნარი ტყე, ხშირი ტყე, ტევრი, ფოთოლ და რტომრავალი ტყე, ჭალა²⁴ **σῦμψυτος, ον** 1. *thickly wooded: 'thicket'* Zc 11.2.

²³ <http://titus.fkidg1.uni-frankfurt.de/texte/etcs/cauc/ageo/nt/pavleni/pavle.htm>

²⁴ ილ. აბულაძე ძველი ქართული ენის ლექსიკონი 1973, გვ. 221

როგორც ვხედავთ ეს ორი სიტყვა მნიშვნელობით ერთმანეთს ჰგავს, თითქოს ერთი აზუსტებს მეორეს. იქნებ თარგმანის ტიპოლოგიასთან გვაქვს საქმე და არა სომხურიდან მომდინარე კალკზე? სეპტუაგინტას აპარატში ამგვარი ვარიანტი დასტურდება ὁ σῦμψυτος] *inclusus multus* Ach²⁵: cf. MT. რაც მავარაუდებინებს რომ ეს ვარიანტი თარგმანის ტექნიკაზე მიუთითებს და არა წარმომავლობაზე.

ზაქარია წინასწარმეტყველმა ჩვენებით იხილა ოქროს შვიდსანთლელი ე.წ. მენორა²⁶ და აღწერს მის შემადგენელ ნაწილებს, რომელთაგან ერთ-ერთია **ἐπαρυστρίς**, -ίδος; (*channel for pouring oil into a lamp, 'funnel' (Muraoka)*) **ἔκπρασ** (*Mouth*) პირი Geo^{OJ}, მოსავსებელი Geo^{SB}

ჩვენთვის საინტერესოა, რატომ არის სომხურსა და ქართულ თარგმანში ერთნაირი ვარიანტი.

Zech. 4:2 ἑώρακα καὶ ἰδοὺ λυχνία χρυσῆ ὅλη καὶ τὸ λαμπάδιον ἐπάνω αὐτῆς καὶ ἐπὶ τὰ λύχνοι ἐπάνω αὐτῆς καὶ ἐπὶ τὰ ἐπαρυστρίδες τοῖς λύχνοις τοῖς ἐπάνω αὐτῆς [სუასნქს ახა აჯთანასქ ნსქჲ დიქ, ხს გონსქ ჯ ქერაქ სურა. ხს ხჷჷნ დრაგ ჯ ქერაქ სურა, ხს ხჷჷნ ქერასქ დრაგაგნ ნქ ჯ ქერაქ სურა](#): აჰა-ესერა ვიხილე სასანთლჷ ოქროსაჲ ყოვლაჲ მყარი და სანთელი მას ზედა და შჯდნი პირნი სასანთლესა (სასანთლჷსა O, სანთელსა J) მას, რომელ არიან ზედა კერძო მისა. Geo^{OJ}; ვიხილე და აჰა საბაზმაკე ოქროსაჲ სრულიად და ლამპარი ზედაჲთ მისსა და შჯდნი ბაზმაკნი ზედაით(sic) მისსა და შჯდნი მოსავსებელნი მათნი ზედაჲთთა მისთა ბაზმაკთანი. Geo^{SB}

მეორე ადგილასაც გვხვდება ზაქარიას წინასწარმეტყველებაში ეს ბერძნული სიტყვა, რომლის სომხური შესატყვისი იცვლება, ხოლო ქართული იგივე რჩება Zech. 4:12 τὰς ἐπαρυστρίδας τὰς χρυσᾶς [գճաշակսն նսկիս](#) სანთლის პირთა მათ ოქროსათა Geo^{OJ}; მოსავსებელთა მათ Geo^{SB}. *დაჯასქ* სიტყვა ნიშნავს Taste, savour, relish; gust, style, manner ,

²⁵ Die achmimische Übersetzung = Ach (კობტური ენის ერთ-ერთი დიალექტი)

Ziegler, J. (Ed.). (1984). Duodecim Prophetae (Vol. XIII, p. 18). Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht.

²⁶ <http://www.nplg.ge/gwdict/index.php?a=term&d=16&t=2416>

რომელიც ლევიტელთა წიგნში შეესატყვისება κοτύλη (*a cup*) სიტყვას, ოშკურ თარგმანში „საწყაული“. Lev. 14:10,12,15,21,24 κοτύλην ἑλαίου [գճաշակն իւոյ](#) საწყაული იგი ზეთისად Geo^{AKSB}.

ამ სურათის მიხედვით ერთ შემთხვევაში სომხური სხვა შესატყვისს გვთავაზობს და მეორეში სხვას, ქართული კი ორივესთვის ერთს, მაგრამ მაფიქრებს ის რომ Zech. 4:12-ში სომხურ თარგმანში გვაქვს კომპოზიტი დრაყაქერანსაგნ, რომელიც **μῦθος**, -ἦρος, ὀ; (*pipe as conduit for fluid: attachment of candlestick, (Muraoka)*) *small vessel for pouring Liddell-Scott, Greek Lexicon (Abridged)* შესატყვისად დადგა. ვნახოთ კონტექსტი- Zech. 4:12 καὶ ἐπηρώτησα ἐκ δευτέρου καὶ εἶπα πρὸς αὐτόν τί οἱ δύο κλάδοι τῶν ἑλαιῶν οἱ ἐν ταῖς χερσὶν τῶν δύο **μῦθῶν** τῶν χρυσῶν τῶν ἐπιχεόντων καὶ ἐπαναγόντων **τὰς ἐπαρυστρίδας** τὰς χρυσαῖς [Եւ հարցի կրկին եւ ասեմ](#) [ցնա. Զի՞նչ երկու ուսոք](#) [ձիթենեացն](#) ^[43][որ ի ձեռս երկուց](#) [ճրագաքերանացն](#) [ուկեաց](#)՝ [արկանելեաց եւ ի վեր հանելեաց](#) [գճաշակսն](#) [ուկիս](#): და ვპკითხე კულად მეორედ და ვარქუ მას: რად არიან ორნი ესე რტონი ზეთისხილისანი, რომელნი არიან ჳელთა შინა ამათ **მოსაყოფელთა** ოქრომსათა, რომელნი შთაასხმენ და აღმოჰყოფენ **სანთლის პირთა მათ** ოქრომსათა? Geo^{OJ}

იქნებ დრაყაქერანსაგნ და დაშაკ გადაადგილებულია? თუ ასეა, მაშინ **μῦθος**, -ἦρος, ὀ სომხური შესატყვისი იქნება დაშაკ და ἐπαρυσტრიც, -ἶδος დრაყაქერანს. ამ შემთხვევაში უფრო გამიადვილდება ვთქვა, რომ საქმე თარგმანის ტექნიკასთან გვაქვს. ἐπαρυσტრიც, -ἶδος შესაძლოა ითარგმნოს, როგორც სანთლის პირი, ისევე, როგორც ბოლიც, ἶδος, ἦ (*missile, arrow, javelin*). იხ. Ps. 54:22 αὐτοὶ εἰσὶν **βολίδες** [և ինքեանք էին որպէս սլաք](#) იგინი იყვნეს ვითარცა **ისრის პირნი**. Geo^{GHL}(გიორგი მთაწმინდლის რედაქცია!).

νύξ, νυκτός, ἡ (*night –a. as chronological period, sunset to sunrise Mt 4:2 al. – b. in imagery J 9:4; Ro 13:12; 1 Th 5:5. Danker, Greek NT Lexicon (DAN)*)

τὴν νύκτα (*'by night' when a vision appears, Zech. 1:8 T. Muraoka A Greek-English Lexicon of The Septuagint'*)

Zech. 1:8 ἑώρακα τὴν ἄκτα [Staxi hi utaxsan qhxeqoy](#), ვიხილე ჩუენებასა ღამისასა Geo^o;
ვიხილე ღამით Geo^{SB}

ეს შემთხვევაც თარგმანის ტექნიკით უნდა აიხსნას. მთარგმნელები იაზრებენ კონტექსტს და იციან რა მნიშვნელობითაა გამოყენებული სიტყვა. ღამის ძილის ხილვაზე რომ არის საუბარი კარგად ჩანს შემდეგი კონტექსტიდან Zech. 4:1 ἔγγειρεν με ὁν τρόπον ὅταν ἐγγερεθῆ ἄνθρωπος ἐξ ὑπνου ἀπὸ τῆς [κατακλιθῆ](#) [κατακλιθῆ](#) [κατακλιθῆ](#) [κατακλιθῆ](#) [κατακλιθῆ](#) და განმელვძა მე, ვითარცა-იგი-სახედ რაჟამს განიღვძის კაცმან ძილისაგან თვისისა. Geo^o

ძველი აღთქმის სახვადასხვა წიგნში τὴν ἄκτα-ს ἐν ὁράματι ან ἐν ὑπνῷ ახლავს. არ არის გამორიცხული მთარგმნელები ამის გავლენასაც განიცდიდნენ.

Isa. 29:7 ὁ ἐνυπνιάζομενος ἐν ὑπνῷ [hi utaxsan qhxeqoy](#), ვითარცა სიზმარი ძალსა შინა ღამე Geo^o

Gen. 15:1 πρὸς Ἀβραμ ἐν ὁράματι აბრამის მიმართ ჩუენებასა შინა ღამისასა Geo^{CB} [hi utaxsan](#)

Gen. 20:3 ἐν ὑπνῷ τὴν ἄκτα [hi utaxsan qhxeqoy](#) ძილსა შინა ღამე Geo^o

Gen. 31:24 καθ' ὑπνον τὴν ἄκτα [hi utaxsan qhxeqoy](#) ღამე ჩუენებით Geo^o

Gen. 46:2; Dat. 2:19;4:13;7:13 ἐν ὁράματι τῆς ἄκτῃς [hi utaxsan qhxeqoy](#) ჩუენებასა ღამისასა Geo^{o(1)}

παρίστημι (*to stand by to serve or assist: + dat. pers.,*) ზმნას თარგმნისას ქართველი და სომეხი მთარგმნელი ორ ნაწილად შლის. **παρά** პრევერბს აქცევს წინდებულად **στην** **წინაშე**, ხოლო **ἵστημι** *stand* პირველადი მნიშვნელობით თარგმნის. ასეთი თარგმანი ზაქარიას წინასწარმეტყველების წიგნის გარდა შესაქმეშიც გვაქვს, როგორც ქართულად, ისე სომხურად, რაც თარგმანის ერთნაირ ტექნიკაზე მეტყველებს და არა ქართული თარგმანის სომხურიდან წარმომავლობაზე.

Zech. 4:14 παρεστήκασι τῷ κυρίῳ [khan staxi staxin](#) დგანან წინაშე უფლისა Geo^o

Zech. 6:5 παραστήναι τῷ κυρίῳ πάσης τῆς γῆς [կալ` առաջի Տեսան](#) [ամենայն երկրի](#):
წარდგომად წინაშე უფლისა ყოვლისა լիցյանսն. Geo^Օ

Gen. 18:8 παρῆστοίκει αὐτοῖς [և նա կայր](#) [առաջի նոցա](#) წინაშე მათსა დგა Geo^Օ

Gen. 40:4 παρῆστη αὐτοῖς [և կայր նոցა](#) დადგა იგი წინაშე მათსა Geo^Օ

Gen. 45:1 τῶν παρεστηκότων αὐτῷ [որչուք](#) [գնովան](#) [կային](#), წინაშემდგომელთა მისთა Geo^Օ

ἐπιτηδεύμα, ατος, τό, (*a pursuit, business, practice*) ძველ ქართულ თარგმანებში (არამხოლოდ ბიბლიის) შეესატყვისება *სიმარჯვე, საქმე, მოქმედება, კელოვნება, ქცევა, სვლა, წესი, ჩვეულება (ლ.კვირიკ.)* ზაქარიას წინასწარმეტყველების ომკურ თარგმანში *სლვა/საქმე*, გელათურში სიმარჯვე, ხოლო სომხურში *գնաց (going)*. იგივე სურათია სხვა მცირე წინასწარმეტყველთა წიგნების თარგმანში, მაგრამ ზოგ შემთხვევაში ქართულ თარგმანშიც *საქმე* და სომხურშიც *գործ work*. აქედან გამომდინარე ზედმეტია ვისაუბროთ სომხურის გავლენაზე ქართულ თარგმანში. მთარგმნელები კონტექსტის მიხედვით ცვლიან ეკვივალენტებს, ერთმანეთისგან დამოუკიდებლად, ზოგჯერ ერთნაირადაც.

Zech. 1:6 παρατέτακται κύριος παντοκράτωρ τοῦ ποιῆσαι κατὰ τὰς ὁδοὺς ὑμῶν καὶ κατὰ τὰ ἐπιτηδεύματα ὑμῶν ὅτι τὰς ἐποίησεν ὑμῖν განწყობილ არს უფალი ყოვლისა მკერობელი ყოფად ჩუენდა გზათაებრ ჩუენტა და **სლვათაებრ** (სიმარჯუჭთაებრ Geo^{SB}) [და დასაქმე](#) ჩუენტა, ეგრეთ მიყო ჩუენ. Geo^Օ

Zech. 1:4 ἀποστρέψατε ἀπὸ τῶν ὁδῶν ὑμῶν τῶν πονηρῶν καὶ ἀπὸ τῶν ἐπιτηδεύματων ὑμῶν τῶν πονηρῶν მოიქეცით ჩემდა - იტყვს უფალი - გზათაგან თქუენტა ბოროტთა და [და დასაქმე](#) **საქმეთაგან** (სიმარჯუჭთაგან Geo^{SB}) თქუენტა არაკეთილთა! Geo^Օ

Zech. 1:4 ἀπὸ τῶν ἐπιτηδεύματων [და დასაქმე](#) საქმეთაგან Geo^Օ; სიმარჯუჭთაგან Geo^{SB}

Hos. 12:3 καὶ κρίσις τῷ κυρίῳ πρὸς Ἰουδαν τοῦ ἐκδικῆσαι τὸν Ἰακωβ κατὰ τὰς ὁδοὺς αὐτοῦ καὶ κατὰ τὰ ἐπιτηδεύματα αὐτοῦ ἀνταποδώσει αὐτῷ და საშჯელი უფლისაჲ იუდასა ზედა

შურის-გებად იაკობისგან გზათაებრ მისთა და სლვათაებრ [puaa qnaaghg](#) მისთა მიაგოს მათ.
Geo^{OSB}

Hos. 9:15 ἐμίσησα διὰ τὰς κακίας τῶν ἐπιτηδεύματων αὐτῶν რამეთუ მუნ მოვიძულენ იგინი უკეთურთა საქმეთა (სიმარჯუეთა Geo^{SB}) [qnaaghg](#) მათათაჲს. Geo^O

Mic. 2:7 εἰ ταῦτα τὰ ἐπιτηδεύματα αὐτοῦ ἐστὶν უკუეთუ საქმენი (სიმარჯულ Geo^{GSB}) [qnaagp](#) მისნი ესე არიან, Geo^{OJ}

Mic. 2:9 διὰ τὰ πονηρὰ ἐπιτηδεύματα αὐτῶν ἐξῶσθησαν უკეთურებისათჲს საქმეთა (სიმარჯულთა Geo^{GSB}) [qnaaghg](#) მათთაჲს განვარდეს. Geo^{OJ}

Mic. 3:4 ἐπονηρέσαντο ἐν τοῖς ἐπιτηδεύμασι αὐτῶν ἐπ' αὐτοὺς ბოროტი ყვეს საქმითა (სიმარჯულთა GSB) [h qnqbu](#) მათითა მათ ზედა. Geo^{OJ}

Mic. 7:13 καὶ ἔσται ἡ γῆ εἰς ἀφανισμόν ...ἐπιτηδεύματα τῶν αὐτῶν იყოს ქუეყანად განსარყუნელად...საქმეთა (სიმარჯულთა Geo^{SB}) [qnqbnq](#) მათთაჲს Geo^{OJ}

Zeph. 3:11 οὐ μὴ κατασχυσθῆς ἐκ πάντων τῶν ἐπιτηδεύματων σου არა გრცხუნეს ყოველთაგან საქმეთა (სიმარჯულთა Geo^{GSB}) [qnqbnq](#) შენთა. Geo^{OJ}

k. მატერიალური შესატყვისობები

თარგმანის წარმომავლობის დასადგენად ერთ-ერთ მნიშვნელოვან კრიტერიუმად ასფალგი გამოყოფს ე.წ. მატერიალურ შესატყვისობების (მატება, კლება, გადაადგილება) არსებობას დედანსა და თარგმანში.

მოვიტანთ ისეთ მაგალითებს, სადაც სომხური განსხვავდება LXX-გან და ეს განსხვავებები მისი ინდივიდუალური მახასიათებლებია. არ შევჩერდებით იმის დაწვრილებით განხილვაზე, თუ რით არის განპირობებული ესა თუ ის ცვლილება სომხურში.

გადაადგილებების შემთხვევაში მოგვაქვს ისეთი მაგალითები, სადაც სიტყვათა რიგი ქართულში სომხურის შესაბამისი იქნებოდა, დედანი ეს სომხური ტექსტი რომ ყოფილიყო.

მიმდევრობა რიცხვით სახელთან.

სიტყვათა რიგი შეცვლილია სომხურში, ქართულში არა.

Zech. 1:1 ἐν τῷ ὀγδῶδῳ μῆνι μερვესα თუესა Geo⁰¹] [Յամսեանն ութերորդի](#) (თვესა მერვესა)

Zech. 7:1 ἐν τῷ τετάρτῳ ἔτει მეოთხესა წელსა Geo⁰¹] [յամին ჯորორդი](#) (წელსა მეოთხესა)

Zech. 7:3 ἰκανὸν ἔτη მრავალ წელ Geo⁰¹] [qamsu paqoimsa](#): (წელ მრავალ)

არის ამის საპირისპირო შემთხვევები, როცა ქართულშია გადაადგილებები და სომხურში არა.

Zech. 1:7 τῷ ἐνδεκάτῳ μῆνι [մետասաներորդ](#) [ամսեանն](#) (მეთერთმეტე თვისა მის)] თვსა მეათერთმეტისასა Geo⁰¹

Zech. 3:9 ἐν ἡμέρᾳ μιᾷ [յաւուք միում](#) (დღესა შინა ერთში)] ერთსა დღესა შინა. Geo⁰¹

არის შემთხვევებიც, როცა არც სომხურშია გადაადგილებული და არც ქართულში

Zech. 1:1 ἔτους δευτέρου [յամի երկրորդი](#) წელსა მეორესა

Zech. 1:7 ἐν τῷ δευτέρῳ ἔτει [երկրորդ](#) [ամի](#) მეორესა წელსა

გადაადგილებულია სომხურშიც და ქართულშიც

Zech. 11:8 ἐν μῆνι ἐνί] [ի միում ամսեան](#) ერთსა შინა თუესა

Zech. 3:8 ἄκουε δὴ ἰσმიνη აწ [Բայց լուր](#) (მაგრამ ისმინე)

Zech. 1:8 ἐπὶ ἵππων πυρρῶν ცხენსა ზედა ხსედსა (წითელსა J)] [յաշխես](#) [ბი](#) (წაბლისფერ ცხენზე)

Zech. 2:12(8) ὅπισθᾳ δόξης შემდგომად დიდებისა] [Զփառաց զկնի](#) (დიდების შემდგომ)

Zech. 6:11 ἀργύριον καὶ χρυσίον ვეცხლი და ოქროდ [ნუსი](#) [և արծაჲ](#), (ოქრო და ვერცხლი)

ქართულიც აადგილებს ხოლმე ამ წყვილში. ჯერ ოქრო მერე ვერცხლი. დედანი სომხური რომ იყოს ქართულშიც გადაადგილებული იქნებოდა.

Zech. 14:12 οἱ ὀφθαλμοὶ αὐτῶν ῥήσονται თუალნი მათნი წარმოსცვენ] [ბირესუჩს](#) [აყუ სიგუა](#)

სომხურში წინადადების წევრთა რიგი თავისუფალია, მაგრამ შემასმენელი, ქვემდებარე და დამატება, როდესაც ის სახეზეა გვერდი-გვერდ დგანან.²⁷ ამ შემთხვევაშიც სომხურში ჯერ შემასმენელია, შემდეგ ქვემდებარე და დამატება. ქართული თარგმანი კი მისდევს დედნის რიგს. სომხურის მსგავსი წყობა ქართულ თარგმანშიც თავისუფლად შეიძლებოდა ყოფილიყო.

Zech. 14:13 ἔκστασις κυρίου ἐπ’ αὐτοὺς **μεγάλη** განკვრევაჲ უფლისა-მიერ დიდი (>O) მათ ზედა [აჰ](#) [მნბ](#) [ქ](#) [სტაონს](#) [ქ](#) [ქერაჲ](#) [სიგუა](#) (შეკრთომა დიდი უფლის მიერ მათზე)

სომხური აერთებს გახლეჩილ მსაზღვრელ-საზღვრულს, ოშკი საერთოდ აკლებს, ხოლო იერუსალიმურს გადააქვს „მათ ზედა“-ს წინ.

Zech. 1:15 ἐγὼ μὲν ἀργίσθην ὀλίγα რამეთუ მე განვრისხენ მცირედ, [სა](#) [სასკაჲს](#) [ქს](#) [ქარსკაგნაჲ](#) [ქჲ](#) (მე მცირედ რამე განრისხებული ვიყავი)

Zech. 11:1 δῶνοιξον ὁ Λίβανος τὰς θύρας σου განახუენ ლიბანემან კარნი შენნი] **Բաց գրուևս քն, Լիբանան,** (გააღე, კარი შენი, ლიბან!)

Zech. 1:1,7 πρὸς Ζαχαριαν τὸν τοῦ Βαραχίου υἱὸν Ἀδδω τὸν προφήτην ზაქარიას მიმართ ბარაქიანისა, მისა ადოადსა წინაწარმეტყუელისა] [აჲ](#) [ჯარაჲჩა](#) [მარგარს](#) [იჲჩ](#) [ჩარაჲნაჲ](#), [იჲჩი](#) [სიჲჩი](#) (ზაქარია წინასწარმეტყველი, მე ბარაქიას ადოს მის)

Zech. 8:11 κατὰ τὰς ἡμέρας τὰς ἔμπροσθεν ἐγὼ ποιῶ ἔσται αὐτοῖς ἡσυχία ἡσυχία ἡσυχία ἡσυχία ἡσυχία მათებრვე დღეთა მე ვყო პირველთა

---

²⁷ ი.შილაკაძე ძველი სომხური ენის გრამატიკა 260.

8:21	ντας	ι] συνοδουσοντε S*Θ	և		შემოვიდენ
	κατοικοῦντ ες		Բնակիչք	>	დამკვდრებუ ლნი
	πέντε	πέντε πόλεις] om. πέντε W Hi.	>	>	ხუთთა 2
	πόλεις		>	>	ქალაქთა 1
	εἰς μίαν	μίαν πόλιν W] tr. A'-49 46	միոյ ի մևս	ერთი- ერთად	ერთად 2
	πόλιν	Arab Bas.N.: cf. Am. 4:8;	քաղաք,	ქალაქსა	ქალაქად 1

ამ შემთხვევაში ოშკური ნაწილობრივ ემთხვევა სომხურის კლებას. თუ ქართულის დედანი ეს სომხურია მაშინ გაუგებარია, რატომ არ აკლია სომხურის მსგავსად.

მატებები სომხურში

Zech. 1:4 ἀποστρέψατε [Ἰερὺσαλὴμ](#) (მობრუნდით!) მოიქეცით Geo^{SB P]} + [յաւնեսայն](#) (ყოველი) [Arm](#); + ჩემდა, იტყვს უფალი Geo^o; აწ Geo^l = ძე L-613-770^c C-239 Th.Tht. = MT

ზაქარიას წინასწარმეტყველების სომხურ და ქართულ (ოშკურ) თარგმანში არის დამატება, მაგრამ სხვადასხვა. ქართულში ორი დამატებაა. დედანი რომ სომხური იყოს მხოლოდ „ყოველს“ დაამატებდა. არაა გამორიცხული ეს დამატებები გვიანდელიც იყოს, გადამწერთა ან რედაქტორთა ხელიდან გამოსული.

Zech. 1:1 τὸν τοῦ Βαβαχίου υἱὸν Ἀδნά [βαρὰχίου](#) (ბარაქიანისა (ბარაქიანისა J) ძისა ადოაძსა] [որդի](#) [Բարաքեայ որդու](#) [Ադդուկայ](#) (ძე ბარაქეასი ძისა ადდოვასი)

Zech. 9:13 ῥομφαίαν მახული quouser]+ ყიოიყასიქს (მახვილი ფოლადისა). მსგავსი დამატება თარგმნილ ტექსტში შესაძლოა დედნისაგან დამოუკიდებლადაც მოხდეს. ხშირია შემთხვევები, როცა ამგვარი დაკონკრეტება გვხვდება.

Zech. 14:16,17 κυρία უფლისა [Staanj](#)+ [Asutiduj](#) (უფალისა ღმრთისა)

„უფალი ღმერთი“ ერთად ხშირად იხმარება ბიბლიაში. ზაქარიას წინასწარმეტყველებაში ბერძნულ ტექსტშიც მრავლად არის ეს შესიტყვება. სომხურ თარგმანში ორჯერ არის აღნიშნული დამატება დედნისგან დამოუკიდებლად და შესაძლო იყო ქართველ მთარგმნელსაც დაემატებინა.

Zech. 12:7 ἐπὶ τὸν Ιουδαῖν იუდასა ზედა. [ქ ქერაყ სთანს ზიუჟაყ](#): (ზედა სახლსა იუდასა)

შესაძლოა სომხურ კონტექსტში სთანს სიტყვის დამატება გვიანდელი იყოს პარალელური ადგილის (მაგ. Jer 11:17) გავლენით.

Zech. 1:15 ἀργισθῆν ὀλίγα განვრისხენ მცირედ, [բարկացեալ էի](#)+ [ქ ქერაყ სიგა](#) (განვრისხებულ ვიყავი ზედა მათსა)

ამ შემთხვევაში მატება სომხურში შესაძლოა კონტექსტის მიხედვით გააკეთა მთარგმნელმა ან გადამწერმა. Zech. 1:15 ἐγὼ ἀργίζομαι ἐπὶ τὰ ἔθνη τὰ συνεπιθήμενα ἀπ’ ἡμῶν ἐγὼ μὲν ἀργισθῆν ὀλίγα αὐτοὶ δὲ συνεπέθεντο εἰς κακὰ მე განვრისხენ ნათესავთა მათ ზედა, რომელნი აღდგეს მათ ზედა. ამისთვის, რამეთუ მე განვრისხენ მცირედ, [բարկացեալ եմ](#) [ქ ქერაყ](#) [აღყავს](#) [որ](#) [აქანყანայს](#) [ხარას](#) [ქ ქერაყ](#) [სიგა](#).

[ქიქანას](#) [ღი](#) [ეს](#) [სასყასიქს](#) [ქინჯ](#) [բարկացեալ էի](#) [ქ ქერაყ](#) [სიგა](#)

დასკვნა

ზაქარიას წინასწარმეტყველების ძველი ქართული თარგმანი ბერძნულიდანაა შესრულებული. ეს ვლინდება უპირველესად ბერძნული დედნის სტილის დაცვაში. ქართულისთვის არაბუნებრივ სინტაქსურ და ლექსიკურ კონსტრუქციებში. ბერძნულის კალკირების გზით შექმნილ ნეოლოგიზმებში. მაგ. კომპოზიტები, სემენტო მიმდევრობა კომპოზიტებში, პრვერბიანი ზმნების თარგმანი. ბერძნული სიტყვების ძირეული მნიშვნელობით თარგმნა. იშვიათად ხმარებული საკუთარ სახელთა და საგანთა ტრანსკრიბირება ბერძნულის მიხედვით. კონტექსტის მცდარი გაგების ახსნა ბერძნული დედნით. ქართულ თარგმანში არ არის ასახული სომხურის სპეციფიკა: მისი კლებები, მატებები, გადაადგილებები.

სომეხი მთარგმნელი მრავალპლასტიანი ადგილების შემთხვევაში ხშირად სემანტიკის გადმოცემაზეა ორიენტირებული, იგი გაუგებარ კონტექსტს ამარტივებს, გასაგებს ხდის, ქართველი მთარგმნელი კი მაქსიმალური სიზუსტით მისდევს ბერძნულ დედანს, რაც სემანტიკურ მხარეს აბუნდოვნებს. სომეხ მთარგმნელს ნაკლებად აინტერესებს დეტალების გადმოტანა, ან თარგმანის პერიოდის ენა არ აძლევს ამის საშუალებას. ქართველი მთარგმნელი კი ორიენტირებულია დეტალების გადმოცემაზე. სომეხი მთარგმნელი ჰაპაქსლეგომენონებს ენაში არსებული ეკვივალენტებით თარგმნის ქართველი კი თვითონ ქმნის ბერძნული დედნის ზუსტ ანალოგებს. სომეხი მთარგმნელი პოლისემანტური სიტყვების თარგმანის ზოგ შემთხვევაში სინონიმებით ვარირებს, განსხვავებით ქართველი მთარგმნელისაგან, რომელიც სიტყვის ძირეული მნიშვნელობიდან ამოდის. ზოგჯერ სომეხი მთარგმნელი რამდენიმე ბერძნულ სიტყვას ერთ ეკვივალენტს უსადაგებს. ასე იქცევა ქართველიც, მაგრამ სხვა შემთხვევებში. ქართულ და სომხურ თარგმანს მსგავსებებიც აქვს, რასაც თარგმანის ტიპოლოგიით ვხსნით. ორივე თარგმანი ერთდროულად სიტყვასიტყვითიცაა და თავისუფალიც, მაგრამ ეს ცნებები ორივეს შემთხვევაში სხვადასხვაა.

გამოყენებული ლიტერატურა

- ბიბლია. ძველი აღთქმა, კ. კეკელიძის სახ. ხელნაწერთა ეროვნულ ცენტრი, 2017
- დანელია კ., ნარკვევები ქართული სამწერლობო ენის ისტორიიდან : ტომი 1 /; რედაქტორი: ზ.ჭუმბურიძე. თბილისი : თბილისის უნივერსიტეტის გამომცემლობა , 1998. გვ. 59
- დანელია კ., ჩხენკელი ს., შავიშვილი ბ. (გამომც.), ქართული ლექციონარის პარიზული ხელნაწერი, თბილისი, თბილისის უნივერსიტეტის გამომცემლობა, 1987.
- ცეციტიშვილი თ., ეზეკიელის წიგნის ძველი ქართული ვერსიები, თბილისი 1976, გვ.214-215
- ხარანაული ა., ბიბლიის თარგმანის ხასიათი და მისი შესწავლის მეთოდოლოგიური საფუძვლები, ენა და კულტურა, 4, 2003;
- შილაკაძე ი., ძველი სომხური ენის გრამატიკა 260.
- Assfalg Julius, Altgeorgische Übersetzungen der Propheten Amos, Michaeas, Jonas, Sophonias und Zacharias. Texte aus den georgischen Handschriften Jerusalem Nr 7 und 11 (11 Jh.). Athos Nr. 1 (A.D.978), Sinai Nr 37 (10 Jh.) herausgegeben und untersucht, Habilitationsschrift, München, 1959.
- Kharanauli Anna and Chantladze Natia, Oi Alloi or Lost Anonymous Literary Editions of Sirach Preserved in the Georgian and Armenian Translations, in: The Embroidered Bible: Studies in Biblical Apocrypha and Pseudepigrapha in Honour of Michael E. Stone, Edited by Lorenzo DiTommaso, Matthias Henze, and William Adler, Studia in Veteris Testamenti Pseudepigrapha, Leiden: E.J. Brill, 2017
- Kharanauli Anna, “Battling the Myths: What Language Was the Georgian Amos Translated From?,” in XV Congress of the International Organization for Septuagint and Cognate Studies Munich 2013, eds. Wolfgang Kraus et al., SBLSCS 64 (Atlanta: SBL, 2016), 241-265.

- Muradyan Gohar, Grecisms in Ancient Armenian (Hebrew University Armenian Studies 13), 2012
- Ziegler, J. (Ed.). (1984). Duodecim Prophetae (Vol. XIII, p. 18). Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht.

ლექსიკონები:

- ძველი ქართული ენის ლექსიკონი (მასალები), თბილისი, „მეცნიერება“, 1973, გვერდების საერთო რაოდენობა – 578.
- ბერძნულ-ქართული დოკუმენტირებული ლექსიკონი, სიმონ ყაუხჩიშვილის საერთო რედაქტორობით, პასუხისმგებელი რედაქტორი ლიანა კვირიკაშვილი, თბილისი 2002
- LAMPE, A PATRISTIC GREEK LEXICON, OXFORD, 1961.
- LIDDELL, SCOTT, A GREEK-ENGLISH LEXICON, OXFORD, 1996.
- MURAOKA T, A GREEK- ENGLISH LEXICON OF THE SEPTUAGINT, PEETERS, LOUVAIN - PARIS – WALPOLE, MA, 2009.
- http://www.nayiri.com/search?l=en&query=&dt=HY_EN
- <http://stephanus.tlg.uci.edu/lsg/#eid=1&context=lsj>

ინტერნეტ რესურსები:

<http://www.bible.ge/Manuscript/2win.htm>

https://www.arak29.am/bible_28E/index.htm

<http://titus.fkidg1.uni-frankfurt.de/texte/etcs/cauc/ageo/nt/pavleni/pavle.htm>

https://azbyka.ru/otechnik/Lopuhin/tolkovaja_biblija_45/12

კომპიუტერული პროგრამები:

Logos Bible Software <https://www.logos.com/>

BibleWorks 2010 <https://www.bibleworks.com/>